

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Vykintos Jokantaitės-Birbilienės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Palikimo priėmimas ir paveldėtojo atsakomybė už palikėjo
skolas**

Vadovė: asist. Renata Juzikienė
Recenzentė: asist. Veslava Ruskan

Vilnius 2007

Turinys

Įžanga	2
1. Palikimo priėmimas	6
1.1. Palikimo priėmimo samprata.....	6
1.2. Palikimo atsisakymas	14
1.3. Palikimo atsiradimo vieta.....	16
1.4. Terminas palikimui priimti ir jo atsisakyti	18
2. Palikimo priėmimo būdai.....	23
2.1. Pareiškimo apie palikimo priėmimą padavimas palikimo atsiradimo vietos notarui	26
2.2. Faktiškas palikimo valdymas	31
2.3. Kreipimasis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo.....	39
3. Paveldėtojo atsakomybė už palikėjo skolas.....	47
3.1. Paveldimos skolos	47
3.2. Atsakingumas už palikėjo skolas savo turtu.....	51
Išvados	57
Literatūros sąrašas.....	61
Teisės norminiai aktai	61
Specialioji literatūra.....	63
Praktinė medžiaga.....	64
Santrauka.....	66
Summary	67

Ižanga

Temos aktualumas. Palikimo priėmimas yra vienas iš paveldėjimo teisės institutų, keliančių įvairių diskusijų, klausimų. Dėl palikimo priėmimo, t.y. subjektinės paveldėjimo teisės mirus asmeniui, prigimties ir įgyvendinimo galima rasti daug įvairių, kartais net skirtingų pozicijų. Paveldėjimo teisės normos (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penkta knyga) turi civilinėje teisėje retai sutinkamą imperatyvų pobūdį. Tokiu atveju teisės normos turėtų būti aiškios, tikslios, be galimybės civilinių teisinių santykių subjektams pasirinkti norimą elgesio variantą. Tačiau paveldėjimo teisės normose vis tiek gausu neaiškumo, nesuderinamumo, o įvairios institucijos daro klaidų jas taikant ir aiškinant. Lietuvos Respublikos teismų praktika, susijusi su palikimo priėmimo teisiniais aspektais, taip pat sukelia nesusipratimų visuomenėje, nes susiduriama su skirtingomis teismų pozicijomis aiškinant palikimo priėmimą. Skirtingų instancijų teismai dažnai šioje imperatyvių normų gausioje srityje priima visiškai skirtingus sprendimus. Tuo tarpu viena paveldėjimo sritis: palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, vis dar stokoja teismų praktikos. Lietuvoje apskritai mažai kalbama šiuo klausimu, todėl lieka daug neaiškumų priimant palikimą ir atsakant už palikėjo skolas. Nors palikimo priėmimo esmė yra reglamentuota imperatyviomis civilinės teisės normomis, klaidų, neaiškumų praktikoje jas taikant vis dar pasitaiko. Nesusipratimų kyla tiek dėl teorinio palikimo priėmimo instituto sampratos, palikimo priėmimo būdų aiškinimo, tiek dėl praktiškai pasireiškiančių palikimo priėmimo ypatumų konkrečiose situacijose, taip pat ir dėl palikimo priėmimo instituto tyrinėjimo stokos. Šiame darbe nagrinėjamos aktualiausias palikimo priėmimo problemos, įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ypatumai Lietuvos Respublikoje.

Pagrindinis šio darbo tikslas – surasti ir išnagrinėti aktualiausias palikimo priėmimo ir įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas teorines ir praktines problemas ir pateikti tų problemų sprendimų būdus. Šis magistro darbas - problemiškos Lietuvos teisės instituto srities, iki šiol keliančios teorinių ir praktinių problemų, ir vis dar stokojančios teisės mokslininkų ir praktikų dėmesio, nagrinėjimas.

Magistro darbo tyrimo objektas. Šiame darbe siekiama apibrėžti palikimo priėmimo sąvoką, nustatyti palikimo priėmimo reikšmę įpėdiniam ir apskritai paveldėjimo teisiniuose santykiuose, išnagrinėti, kokiais būdais gali būti priimamas palikimas, nustatyti palikimo priėmimo būdų privalumus ir trūkumus, aptarti, kokiais atvejais ir kokia paveldėto turto dalimi pagal Lietuvos įstatymus įpėdiniam reikia atsakyti už palikėjo skolas. Magistro darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje analizuojami

teoriniai palikimo priėmimo klausimai, keliama problema, ar galima priėmus palikimą arba jo atsisakius, atšaukti savo valią. Antroje magistro darbo dalyje analizuojami palikimo priėmimo būdai. Nors pareiškimo padavimas notarui kaip procedūra iš pirmo žvilgsnio atrodo detaliai sureguliuota ir aiški, keliami klausimai, kaip traktuoti nepasirašytą, paštu atsiųstą pareiškimą notarui arba kaip elgtis, kai įpėdinis pareiškimą paduoda, bet neturi visų giminystę su palikėju įrodančių dokumentų bei kiti klausimai. Taip pat nagrinėjamas palikimo priėmimas faktiniu turto valdymu. Tai daugiausia diskusijų keliantis palikimo priėmimo būdas. Pasitelkus į pagalbą teismų praktiką bei daiktinės teisės normas, siekiama išsiaiškinti, kas yra faktinis turto valdymas, kieno prerogatyva nustatyti faktą, kad įpėdinis priėmė palikimą faktiškai jį valdydamas ir kiti aktualūs klausimai. Toliau nagrinėjamas trečiasis Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintas palikimo priėmimo būdas: palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Keliamas klausimas, kiek apyrašų gali iš viso būti sudaryta, kas turi būti nurodyta apyraše, kokie šio palikimo priėmimo būdo pranašumai ir trūkumai. Trečia magistro darbo dalis skirta paveldėtojo atsakomybei už palikėjo skolas išanalizuoti, išnagrinėti, kokios skolos yra paveldimos, atskleisti šio instituto ryšį su palikimo priėmimo būdais. Magistro darbe taip pat pateikiamos išvados analizuojamais klausimais bei literatūros sąrašas.

Šiame darbe nekeliamas tikslas išnagrinėti bendruosius paveldėjimo teisės klausimus ar padaryti užsienio valstybių paveldėjimo teisės apžvalgą. Palikimo priėmimas ir įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas – tik vienas iš paveldėjimo teisės institutų. Bendrieji paveldėjimo teisės klausimai šiame magistro darbe nagrinėjami tiek, kiek reikalinga aktualiausioms palikimo priėmimo problemoms atskleisti. Daugelyje valstybių palikimo neatsisakymas laikomas jo priėmimu, be to, anglosaksų teisinės sistemos valstybėse palikimas nepereina įpėdiniam betarpiškai. Todėl šiai temai kitose valstybėse išskirtinio dėmesio nėra teikiama ir ji beveik neanalizuojama. Ši tema kitose valstybėse paliečiama tik nagrinėjant bendruosius paveldėjimo klausimus.

Taigi darbe analizuojami: palikimo priėmimo mechanizmas, jo problemos, teisinio reglamentavimo ir teisės aiškinimo trūkumai, neleidžiantys veiksmingai įgyvendinti įstatymų keliamų reikalavimų. Minėtų klausimų išsprendimas įneštų stabilumo, aiškumo į paveldėjimo teisinius santykius.

Pagrindiniai šio darbo šaltiniai. Darbas parašytas remiantis įvairiais šaltiniais. Tačiau didžiausią įtaką tyrimui turėjo – Lietuvos Respublikos teisės aktai (analizuojamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktos knygos teisės normos, Centrinės hipotekos įstaigos Testamentų registro nuostatai, kuriais remiantis darbe pagrindžiamas

kai kurių paveldėjimo teisės normų nesuderinamumas, neaiškumas. Taip pat remiamasi Italijos, Latvijos Respublikos, Rusijos Federacijos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso ir kitų valstybių įstatymų normomis, reguliuojančiomis palikimo priėmimo bei įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas klausimus, padedančiomis atskleisti paveldėjimo teisės normų trūkumus, taip pat parodančiomis pavyzdį, kaip išvengti paveldėjimo teisės normų nesuderinamumo. Taip pat darbe teiginiai grindžiami ir mokslinėmis studijomis: A. Vileitos, V. Gaivenio, A. Valiulio, М. Ю. Барщевский, L.V. Papirčio darbais, taip pat romėnų teise, paveldėjimo problemoms skyrusia labai daug dėmesio. Svarbiausi paveldėjimo teisės institutai, sąvokos, sukurti romėnų teisininkų, buvo pritaikyti vėlesnių laikų teisei ir tapo šiuolaikinės paveldėjimo teisės pagrindu. Taip pat naudojama Lietuvos Respublikos teismų praktika, parodanti nevienodą paveldėjimo teisinių santykių traktavimą. Pasirinkti šaltiniai padeda atskleisti darbo temos aktualumą bei siekti šiame darbe užsibrėžto tikslo.

Palikimo priėmimo teoriniai ir praktiniai aspektai nagrinėjami naudojant įvairius **metodus**.

Lingvistinis metodas padeda atskleisti paveldėjimo teisės terminų prasmę, nustatyti, kiek antstolio apyrašų gali būti sudaroma priimant palikimą. Taip pat šis metodas pasireiškia palikimo priėmimo sąvokos, remiantis teisės mokslu ir praktika, apibrėžimu, o išanalizavus sandorių sampratą, padaroma išvada, kad palikimo atsisakymas yra sandoris.

Sisteminio metodo pagalba analizuojamas palikimo priėmimas ir įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas kaip teisės normų sistema, atskleidžiamas tų teisės normų turinys, nustatomas jų tarpusavio ryšys, taip pat pasireiškia bendrųjų ir specialiųjų paveldėjimo teisės normų atskyrimu, padaroma išvada, ar palikimui priimti nepilnamečių vaikų vardu reikalingas teismo leidimas.

Analizės metodas taikomas nagrinėjant įvairių paveldėjimo teisės normų turinį, jų paskirtį, reikšmę ir sistemiškumą, pasireiškia atskleidžiant paveldėjimo teisės normų nesuderinamumą, teisinio reguliavimo ir teisės normų kolizijas.

Istorinis metodas pasireiškia paveldėjimo normų aiškinimu remiantis teisinių santykių vystimusi romėnų ir šių dienų laikais, remiamasi tiek ekonominiais, tiek politiniais ir socialiniais santykiais, parodo palikimo priėmimo reglamentavimą romėnų teisėje, autonominiame Klaipėdos krašte galiojusiuose įstatymuose, šio metodo pagalba atskleidžiama teisės normų kilmė, parodomi palikimo priėmimo skirtumai skirtinguose laikmečiuose, taip pat metodas pasireiškia šiuolaikinės palikimo priėmimo situacijos įvertinimu.

Lyginamasis metodas padeda parodyti palikimo priėmimo ir paveldėtojo

atsakomybės už palikėjo skolas panašumus ir skirtumus įvairiose valstybėse ir pasireiškia esamos palikimo priėmimo situacijos Lietuvoje vertinimu, taip pat palikimo priėmimo faktiniu valdymu teismų praktikoje traktavimo lyginimu.

Loginio metodo pagalba daromi apibendrinimai dėl palikimo priėmimo problemų, jų sprendimo būdų, pateikiamos išvados, padedančios tiksliau suvokti nagrinėjamos teisminės praktikos bei įstatymų taikymo palikimo priėmimo srityje klausimus.

1. Palikimo priėmimas

1.1. Palikimo priėmimo samprata

Priimant palikimą yra įgyvendinama įpėdinio subjektinė paveldėjimo teisė po palikėjo mirties. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹, teismų praktikoje ne kartą akcentuota, kad turto paveldėjimas yra vienas iš nuosavybės teisės įgijimo pagrindų. Palikimas, kaip mirusiojo teisių ir pareigų perėjimas įstatyminiams ir testamentiniams įpėdiniams, atsiranda palikėjui mirus, tačiau palikėjo turtas automatiškai nepereina įpėdinių nuosavybėn. Palikimo atsiradimo dieną įpėdinis tik įgyja subjektinę teisę. Kad įpėdinis (pagal įstatymą arba testamentą) įgytų nuosavybės teisę į palikimą, jis turi palikimą priimti. Vadinasi, asmuo, kuriam paveldėjimo teisė suteikia galimybę būti įpėdiniu, po palikėjo mirties savaime netampa įpėdiniu. Tokiam asmeniui dar reikia atlikti tam tikrus veiksmus, kad juo taptų.

Šis principas žinomas jau nuo romėnų teisės laikų. Romėnų teisė paveldėjimo problemoms skyrė labai daug dėmesio. Ir tai suprantama, prisiminus, kokią reikšmę turėjo turtas Romos piliečių gyvenimui, jų visuomeninei padėčiai. *Pater familias* turtinė padėtis buvo jo faktinės valdžios šeimoje pagrindas². Todėl romėnų paveldėjimo teisė turtinių santykių atžvilgiu garantavo šeimos galvos valios įgyvendinimą ir šiam mirus. *Pater familias*, būdamas gyvas turėjęs neribotą valdžią šeimoje, privalėjo pasirūpinti savo šeimos narių turtiniais reikalais po savo mirties³. Romėnų paveldėjimo teisės normos iš esmės garantavo turto išsaugojimą šeimoje (giminėje). Tai ir sudarė romėnų visuomenės pagrindą⁴. Su palikėjo mirties momentu romėnų teisėje taip pat pirmiausiai siejamas tik paties palikimo atsiradimas. Palikėjo teisių ir pareigų perėmimas (paveldėjimas) turi dvi stadijas. Pirmoji stadija yra šaukimas paveldėti (*delatio hereditatis*)⁵. Jos pradžia sutampa su palikimo atsiradimo momentu ir tęsiasi iki palikimo priėmimo (*acquisitio hereditatis*), t. y. antrosios paveldėjimo stadijos. Taigi paveldėtoju tapdavo tik tas, kuris, šaukiamas paveldėti, priėmė palikimą.

Šaukimą paveldėti palikimo priėmime išskiria ir Latvijos Respublikos kodeksas⁶.

¹ Žinios, 2000, Nr. 74-2262.

² NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 1999, p. 177.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 196-197.

⁶ The Civil Law of Latvia [interaktyvus]. Translation and Terminology Centre, 2001. [Žiūrėta 2007-03-23], p. 165. Prieiga per internetą: <<http://www.ttc.lv/lv/publikacijas/civillikums.pdf>>.

Ten tiksliau nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta, kad „šaukimas paveldėti tik suteikia galimybę tapti įpėdiniu, o palikimui priimti reikia išreikšti savo valią“ (688 str.).

Svarbu pabrėžti, kad palikimo priėmimas yra vienašalis įpėdinio sudaromas sandoris. Tai nėra asmeninis įpėdinio sandoris. Palikimą gali priimti įpėdinio atstovas, neveiksnių įpėdinių vardu palikimą priima jų atstovai pagal įstatymą. Latvijos Respublikos kodekso 690 str. taip pat numatyta, kad „išreikšti valią šaukiamas paveldėti asmuo gali tiek asmeniškai, tiek per atstovą“.

Mirusiam palikėjui turtas negali priklausyti, nes subjekto jau nėra. Įpėdiniui turtas nepriklauso, nes jis dar nepriėmė palikimo. Atsiradus palikimui, įpėdinis tik įgyja teisę jį priimti ar jo nepriimti, atsisakyti. Todėl palikimas, nuo palikėjo mirties momento iki jo priėmimo yra turtas, neturintis apibrėžto subjekto. Tik įpėdiniui priėmus palikimą atsiranda šio turto subjektas. Įpėdinis, priėmęs palikimą, teises į jį įgyja nuo jo atsiradimo, o ne nuo priėmimo momento. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą akcentavo⁷, kad priimtas palikimas laikomas priklausančiu įpėdiniui nuosavybės teise nuo palikimo atsiradimo dienos, t.y. nuo palikėjo mirties dienos, dėl to įpėdinio nuosavybės teisės į palikimą atsiradimo pagrindas yra ne paveldėjimo teisės liudijimas, bet vienašalis įpėdinio sandoris – palikimo priėmimas.

„Nuo palikėjo mirties momento (*delatio hereditatis*) ir palikimo priėmimo (*acquisitio hereditatis*) gali praeiti tam tikras laikas“ - rašoma vadovėlyje „Romėnų teisė“⁸. Visą šį laiką palikimo padėtis neapibrėžta, jis „gulintis“ ir romėnų teisėje vadintas *hereditas iacens*.⁹ „Gulintis“ palikimas, senosios *ius civile* požiūriu, laikomas bešeimininkiu ir jį paimti nėra vagystė. Tik imperatorius Markas Aurelijus bet kokį „gulinčio“ palikimo (*hereditas iacens*) išgrobstymą prilygino nusikaltimui (*crimen explicatae hereditatis*).¹⁰ Romos Respublikos laikotarpio teisininkų mėginimas nepriimtą palikimą prilyginti bešeimininkiam turtui, patvirtina hipotezę, kad paveldėjimo, kaip universalios teisių perėmimo, idėja nėra amžina. Ji yra visuomenės istorinės raidos rezultatas.

Paveldėjimo teisės liudijimą Lietuvoje notaras išduoda suėjus trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos. Vadinasi, palikimo priėmimo sandoris turi grįžtamąją galią:

⁷ 2003-03-17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-347/2003 Z. *Hoppenienė v. H. Hoppenas*, kat. 30.1, 30.7; 2005-10-29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-528/2005 A. *Adomaitis v. D. Šimkienė*, kat. kat. 30.2, 34.5; 2006-05-03 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-309/2006 G. M. B. v. J. M., kat. 30.9.1, 34.5; 38 (S).

⁸ *Cit. op. 2*, p. 198.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Cit. op. 2*, p. 199.

įpėdinis palikėjo teises ir pareigas perima ne nuo palikimo priėmimo momento, o nuo atsiradimo momento.

Palikimo atsiradimo momentą nustato Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.3 str., kuriame teigiama, kad „palikimo atsiradimo laiku laikomas palikėjo mirties momentas, o tuo atveju, kai jis paskelbiamas mirusiu, – diena, kurią įsiteisėjo teismo sprendimas paskelbti palikėją mirusiu, arba teismo sprendime nurodyta mirties diena“. Reikia paminėti, kad nuo palikimo atsiradimo momento (dienos):

- 1) atsiranda įpėdinių teisė priimti palikimą;
- 2) prasideda termino palikimui priimti eiga;
- 3) prasideda termino kreditorių pretenzijoms pareikšti eiga;
- 4) nustatomas paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo terminas;
- 5) nustatomos teisės normos, taikytinos atsiradusiems paveldėjimo teisiniams santykiams.¹¹

Įpėdinis palikimą priima visą arba jo viso atsisako. Neleidžiama priimti dalies palikimo, o kitos dalies atsisakyti. Todėl įpėdinis, pareiškęs, kad priima palikimą, laikomas priėmusiu jį visą: ne tik tą turtą, kuris jam žinomas, bet ir tą, kuris priimant palikimą jam nežinomas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹² akcentuota, kad paveldėjimas reiškia universalų palikėjo teisių ir pareigų perėmimą, taigi palikimo atsiradimo metu perimamas ne tik faktinis palikėjo turtas, bet ir tos turtinės teisės, kurios gali būti perduotos palikėjo nurodytam įpėdiniui. Tik priėmęs palikimą įpėdinis tampa palikėjo turto savininku. Taip pat negalima priimti palikimo iš dalies arba su sąlyga arba išlygomis. Pavyzdžiui, negalima priimti palikimo su sąlyga, kad palikėjo kreditoriams bus išmokėta tik dalis skolų arba su išlyga, kad priimamas tik neįkeistas palikėjo turtas. Priėmęs palikimą įpėdinis tampa ir jam žinomo, ir nežinomo palikėjo turto savininku (pavyzdžiui, priimdamas palikimą įpėdinis gali nežinoti visų palikėjo reikalavimų ir skolų). Taigi palikimo priėmimas yra besąlyginis, palikimas priimamas be jokių išlygų. Tai imperatyvi norma. Pagal autonominiame Klaipėdos krašte galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą palikimą priimti arba jo atsisakyti su sąlyga arba nustatant terminą taip pat nebuvo galima¹³.

Minėtas paveldėjimo universalumo principas perimtas iš romėnų teisės - Justiniano Digestų penkiasdešimtosios knygos šešiasdešimt antrame fragmente paveldėjimas

¹¹ VILEITA, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (1). Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p 19.

¹² 2006-01-09 Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-5/2006 Č. O. v. *Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija*, kat. 34.3; 34.4.9, 128.2 (S).

¹³ VANSEVIČIUS, S. *Paveldėjimo teisė autonominiame Klaipėdos krašte pagal galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą. Mokslo darbai. Teisė*, Nr. 40, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 117.

apibrėžiamas kaip universalus mirusiojo teisių perėmimas. Čia sakoma: „*Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit*“¹⁴ (liet. - paveldėjimas tai visumos teisių, kurias turėjo velionis, perėmimas). Nors romėnų, kaip ir daugelio kitų senovės tautų, teisėje „požiūris į paveldėjimą, kaip į universalų mirusiojo turtinių teisių ir pareigų perėmimą, įsitvirtino gerokai vėliau“¹⁵.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 1 d., numatyta, kad tam jog įgytų palikimą, įpėdinis turi jį priimti, taip pat, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, kai jis faktiškai pradėjo paveldimą turtą valdyti, kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo arba, kai įpėdinis padavė palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą. Tačiau palikimo priėmimo sąvokos Lietuvos įstatymuose nepateikta. Neužtenka laikyti, kad palikimo priėmimui taikomos visos sandorių sudarymo taisyklės. Šiam sandoriui sudaryti nepakanka asmens vidinės valios, šiuo atveju noro įgyti nuosavybės teisę į palikimą. Būtina asmens valią išreikšti įstatymo nustatyta forma ir terminais. Tokiu būdu palikimo priėmimas – tai įpėdinio valios išreiškimas veiksmais, liudijančiais įpėdinio sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo¹⁶. Tik toks valios išreiškimas sukelia civilinių teisinių padarinių. Taigi **palikimo priėmimas** – ne bet kokie, o įstatymo nustatyta tvarka ir terminais atliekami įpėdinio veiksmai, kuriais patvirtinamas jo sutikimas įgyti nuosavybės teises į palikimą.

Pagal romėnų teisę įpėdinių kategorijai priklausantys vadinamieji *extranei heredes* - asmenys, nepriklausantys mirusiojo šeimai (*familia*) - turėjo išreikšti savo valią priimti palikimą (*aditio hereditatis*)¹⁷. Kadangi palikimo priėmimas buvo siejamas su valingais šių asmenų veiksmais, jie buvo *heredes voluntarii* (savanoriai). Seniausiais laikais toks valios išreiškimo aktas buvo atliekamas iškilmingai. Pati palikimo priėmimo procedūra vadinosi *cretio*¹⁸. Justiniano laikais *cretio* atsisakytą¹⁹. Palikimui priimti pakako faktiškai pradėti jį valdyti arba neformaliai pareikšti jį priėmus.

Jeigu laikome, kad palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, o žinant, kad vienašalius sandorius galima laisva valia anuliuoti (pavyzdžiui, įgaliotojas turi teisę bet kada panaikinti įgaliojimą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.146 str. 1 d.), testamentą testatorius taip pat gali bet kada panaikinti (Lietuvos Respublikos civilinio

¹⁴ *Cit. op.* 2, p. 178.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ 2002-09-24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-829/2002 *G. Šukutis v. M. Šukutis*, kat. 15.1, 15.2.1.1, 27.5, 30.6, 87.1, 117.

¹⁷ *Cit. op.* 2, p. 198.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

kodekso 5.35 str. 1 d.)), kyla klausimas, ar jau priėmus palikimą, šis sandoris taip pat galėtų būti anuliuotas. Ši nuostata negali būti taikoma palikimo priėmimui. Priėmus palikimą, iš karto atsiranda tam tikrų teisinių pasekmių, tokių kaip nuosavybės atsiradimo pagrindas, kitų pretendentų paveldėti nepašaukimas. Jų vienašališkai pakeisti negalima, nes būtų pažeistos kitų asmenų teisės.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.91 str. 1 d. numatytas teisės teorijoje vadinamas bendrasis sandorių negaliojimo pagrindas, pagal kurį „dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktaivališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį“. Ši norma taikoma bet kokių sandorių atveju, todėl palikimo priėmimui taip pat gali būti taikoma. Todėl palikimo priėmimo sandorį galima pripažinti negaliojančiu tik pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.91 str. (t.y. ne laisva valia).

Įstatymas numato du paveldėjimo pagrindus, tačiau universalus palikimo priėmimas neleidžia priimti dalies palikimo, o kitos dalies atsisakyti. Įpėdiniui taip pat neleidžiama pasirinkti paveldėjimo pagrindo, jeigu jis gali būti ir įstatyminiu, ir testamentiniu įpėdiniu, nes palikimas yra vientisas - jį sudaro visas turtas, priklausantis palikėjui. Tokiu būdu situaciją gelbėja praktikoje sudaromi priverstiniai paveldėjimo teisių pardavimo arba dovanojimo sandoriai.

Tačiau teorijoje yra nuomonė, kad paveldėjimo teisių dovanoti negalima, nes tai yra fizinio asmens teisnumo dalis, kuri įgyjama asmens gimimo momentu²⁰. Be to, nurodyta, kad tik priėmęs palikimą, įpėdinis tampa jo savininku, todėl jis turi teisę dovanoti tik priimtą palikimą. Ši nuomonė paremta svariu argumentu, kad dovanojama yra ne paveldėjimo teisė, o pagal paveldėjimo teisę priimtas palikimas ir šiam asmeniui, kaip įpėdiniui, išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas. Vis dėlto, Civilinio kodekso 1.97 str. numato, kad vienas iš civilinių teisių objektų yra turtinės teisės, o Civilinio kodekso 5.1 str. 2 d. numato, kad turtinės teisės gali būti perduodamos ir paveldimos. Tai yra bendrosios Civilinio kodekso nuostatos, kurios turėtų būti taikomos ir paveldėjimo teisėms, kaip turtinėms teisėms. Civilinio kodekso 6.426 str. reglamentuoja paveldėjimo teisių pardavimo ypatumus. Tai, kad prie Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių dovanojimo sutartį, konkrečiai neapertas paveldėjimo teisių dovanojimas, dar nereiškia, kad šių teisių padovanoti negalima. Visų galimų atvejų įstatymas negali išvardinti.

²⁰ GARMUS, A., *et al.* Konsultacijos paveldėjimo teisės klausimais. *Verslo ir komercinė teisė*, 2006, Nr. 4, p. 167.

Kadangi civilinėje teisėje vyrauja dispozityvumo principas, kurio esmė – leidžiama viskas, kas nėra uždrausta – todėl paveldėjimo teisės dovanoti galima.

Įsigaliojęs Civilinis kodeksas iš esmės pakeitė šeimos santykių, taipogi ir vaikų teisių apsaugos srityje, teisinį reglamentavimą. Civilinio kodekso 3.3 str. 1 d. įtvirtintas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, reikalaujantis sprendžiant šeimos klausimus, susijusius su vaikų teisėmis, pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Šeimos įstatymai ir jų taikymas turi apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksnių įtakos (Civilinio kodekso 3.3 str. 2 d.). Šio principo turinys atskleidžiamas kitose Civilinio kodekso normose, tarp jų Civilinio kodekso 3.188 str. 1 d. 2 p. numatančiame, kad be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą. Pagal Civilinio kodekso 2.8 str. 1 d. nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų sandorius sudaro, turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą. Kyla klausimas, ar gali teismas, vadovaudamasis Civilinio kodekso 2.8 str. 1 d. atsisakyti priimti pareiškėjo pateiktą prašymą išduoti teismo leidimą palikimui priimti savo nepilnamečio vaiko vardu kaip nenagrinėtiną teisme (Civilinio proceso kodekso 137 str. 2 d. 1 p.)? Vadovėlyje „Civilinėje teisė. Bendroji dalis“²¹ rašoma, kad „ribotai veiksnius asmenys negali sudaryti sandorių savarankiškai, taigi ir priimti palikimo“. O Civilinio kodekso komentare²² parašyta, kad ribotai veiksnius pagal šį straipsnį yra nepilnamečiai nuo 14 iki 18 m. (išskyrus nepilnamečius, kurie visišką veiksnumą įgijo pagal Civilinio kodekso 2.5 str. 2d., sudarydami santuoką, ir emancipuotus pagal Civilinio kodekso 2.9 str. nepilnamečius) ir asmenys, kurių veiksnumą teismas apribojo pagal Civilinio kodekso 2.11 str., ir nurodyta, kad „šie asmenys patys priima palikimą arba jo atsisako tėvų ar rūpintojų sutikimu. Ribotai veiksnaus įpėdinio ir jo tėvų arba rūpintojo ginčas dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo, sprendžiamas teismo tvarka“. Pagal Civilinio kodekso komentarą reikėtų, kad kai turtą paveldi nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų (išskyrus, kurie visišką veiksnumą įgijo iki 18 metų), jie gali priimti palikimą arba atsisakyti jį priimti tik tėvams sutikus. O asmenys, kurių veiksnumas apribotas teismo sprendimu, gali priimti palikimą tik rūpintojui sutikus. Tačiau praktikoje nėra vienodai sprendžiamas šis dažnai kylantis klausimas, ar reikia teismo leidimo priimti palikimą asmens iki 18 metų vardu. 2003-06-20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų

²¹ PAPIRTIS, L.V., *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. II tomas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 217.

²² VILEITA, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (3). Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p. 34.

senato nutarimo²³ 8 ir 4 p. nurodyta, kad išankstinis teismo leidimas reikalingas, jeigu tėvai sudaro sandorį, susijusį su nepilnamečio vaiko turtu, nepriklausomai nuo to, koks tai turtas (Civilinio kodekso 3.188 str. 1 d.), išskyrus specialiose normose, pavyzdžiui, minėto straipsnio 1 dalies 5 ir 6 punktuose numatytus atvejus. Taip pat pasakyta, kad „nepilnamečiai nuo 14 iki 18, turintys dalinį civilinį veiksnumą, savarankiškai sudaro sandorius, numatytus Civilinio kodekso 2.8 str. 2 ir 4 d., 2.7 str. 3 d., ir taip pat disponuoja savo pajamomis ir turtu, įgytu už šias pajamas. Visiems kitiems nepilnamečiams nuo 14 iki 18 m, sudaromiems sandoriams reikalingas tėvų arba rūpintojų sutikimas, o ne teismo leidimas (Civilinio kodekso 2.8 str. 1d.)“. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2004-09-23 konsultacijoje²⁴, kur klausiama: „ar gali teismas, vadovaudamasis Civilinio kodekso 2.8 str. 1 d., atsisakyti priimti pareiškėjo pateiktą prašymą išduoti teismo leidimą palikimui priimti savo nepilnamečio vaiko vardu kaip nenagrinėjamą teisme (Civilinio proceso kodekso 137 str. 2 d, 1p.)?“, yra suformuotas išaiškinimas, kad „Civilinio kodekso 5.25 str. įtvirtina bendrą taisyklę, kad įpėdinis, kuris priėmė palikimą faktiniu turto valdymu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, tai siekiant išvengti galimų neigiamų turtinių padarinių nepilnamečiam vaikui, taip pat atsižvelgiant į Civilinio kodekso 3.3 str. 1 d. įtvirtinto prioritetingos vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo turinį ir tikslus, darytina išvada, kad teismo leidimas yra būtina sąlyga (*conditio sine qua non*) minėtam sandoriui sudaryti, t.y. tėvams nepilnamečio vaiko vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepriklausomai nuo nepilnamečio vaiko amžiaus“. Vadinasi, Civilinio kodekso 3.188 str. 1 d. 2 p. vertintinas kaip *lex specialis* Civilinio kodekso 2.8 str. 1 d. atžvilgiu. Taigi nors yra keletas nuomonių, bet atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso teisės normų sisteminių pobūdį, tai kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.188 str. 1 d. 2 p. numatyta, kad be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės priimti palikimą savo nepilnamečių vaikų vardu, reikštų, kad ši įstatymo nuostata yra speciali iš bendros taisyklės, kad už nepilnamečius iki 14 metų sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai (Civilinio kodekso 2.7 str.), o nepilnamečiai nuo 14 metų iki 18 metų sandorius sudaro tėvų arba rūpintojų sutikimu (Civilinio kodekso 2.8 str.) netaikomos, todėl priimti palikimą nepilnamečio vardu visada, nesvarbu nepilnamečio amžius, turi būti gautas teismo leidimas. Todėl neužtenka Civilinio kodekso

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 41 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles*, registr. Nr. A2-19.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004-09-23 d. konsultacija *Dėl kai kurių Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso normų taikymo*, registr. Nr. A3-110.

5.56 str. (Neveiksnių ir ribotai veiksnų įpėdinių teisės į palikimą įgyvendinimas) numatyti, tik tai kad „neveiksnių asmenų vardu palikimą priima jų tėvai arba globėjai. Ribotai veiksnūs asmenys palikimą priima tik tėvų arba rūpintojų sutikimu“, taip būtina įtvirtinti, jog tai daroma teismo leidimu.

Net ir laikantis pozicijos, kad tėvai ir globėjai neveiksnių įpėdinių vardu gali priimti palikimą tik su teismo leidimu, tačiau pagal palikimo priėmimo faktiniu turto valdymu esmę bus laikoma, kad pradėję faktiškai valdyti palikimą tėvai ir globėjai neveiksnių įpėdinių vardu, bus priėmę palikimą ir be teismo leidimo. Tai teisės normų nesuderinamumas, pasireškiantis palikimo priėmimo faktiškai valdant paveldimą turtą trūkumu, nes bet koks palikimo priėmimo būdas turėtų apsaugoti nepilnamečius ir neveiksnius asmenis nuo neigiamų padarinių paveldėjus palikimą, o tuo tarpu šiuo būdu priimant palikimą ne tik nereikia teismo leidimo, bet dar ir atsakoma už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, bet visu įpėdinio turtu.

Palikimo priėmimo tvarka Lietuvoje skiriasi nuo kitų valstybių civiliniuose kodeksuose įtvirtintos palikimo priėmimo tvarkos. Vokietijos civiliniame kodekse nereikalaujama aktyvių įpėdinio veiksmų. Įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jei jis jo neatsisakė. Vokietijoje, Šveicarijoje ir Prancūzijoje nuosavybės teisė pereina iš palikėjo įpėdiniui betarpiškai mirties akimirka²⁵. Jokių atskirų veiksmų papildomai daryti įpėdiniui, kad priimtų palikimą nereikia.

Kvebeko civilinio kodekso²⁶ 637 str. nustatyta, kad palikimo priėmimas laikomas numanomu, kai įpėdinis atlieka veiksmus, kurie rodo jo valią priimti palikimą. Minėto kodekso 641 str. ir kituose straipsniuose nurodoma, kokie faktai rodo, kad palikimas yra priimtas arba jo atsisakyta (pavyzdžiui, paveldėjimo teisių perleidimas rodo, kad asmuo priėmė palikimą). Toks teisinis reglamentavimas leidžia lengviau spręsti ginčus dėl palikimo priėmimo fakto. Dažniausiai pripažįstama, kad asmuo palikimą priėmė, jei jis jo neatsisakė paduodamas pareiškimą notarui. Islamo teisėje palikimo neatsisakymas taip pat laikomas palikimo priėmimu²⁷. Nors tokiu būdu užsienio šalyse lengviau sprendžiamas palikimo priėmimo fakto klausimas, bet mūsų teisės sistemoje, greta kitų paveldėjimo teisės normų toks reglamentavimas įneštų sumaištis į palikimo priėmimo teisinius santykius.

²⁵ БАРИЩЕВСКИЙ, М. Ю. «Если открылось наследство». Москва: «Юридическая литература», 1989, p. 166.

²⁶ Quebec Civil Code [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20040323/part1.html>>.

²⁷ Cit. op. 21, p. 226.

1.2. Palikimo atsisakymas

Įtvirtindamas civilinių teisinių santykių subjektų autonomijos principą paveldėjimo teisėje, įstatymų leidėjas palikėjo teisių ir pareigų perkėlimą sieja su paties įpėdinio valia šias teises priimti ar nuo jų atsisakyti. Šaukiamas paveldėti įpėdinis pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas turi ne tik teisę priimti palikimą, bet ir teisę jo nepriimti arba atsisakyti. Palikimo nepriėmimas ir palikimo atsisakymas turi tuos pačius teisinius padarinius: įpėdinis neįgyja nuosavybės teisių į palikėjo turtą, o jam priklausanti palikimo dalis tenka kitiems įpėdiniams lygiomis dalimis. Negalima atsisakyti palikimo kieno nors naudai. Jeigu palikimo atsisako visi įpėdiniai pagal testamentą, palikimas atitenka palikėjo įpėdiniams pagal įstatymą, o jeigu jų nėra arba jie taip pat atsisako palikimo arba jo nepriima, - visas palikėjo turtas atitenka valstybei.

Teorijoje ir praktikoje sutinkama įvairių nuomonių dėl to, ar galima atšaukti palikimo atsisakymą. Yra nuomonė, kad atsisakymą nuo palikimo, kaip vienašalį sandorį galima anuliuoti lygiai taip pat kaip įgaliojimą ar testamentą. Kita nuomonė, kad jokia būdu negalima atšaukti palikimo atsisakymo, nes jis yra sandoris ir sukelia teises pasekmes, konkrečiai – atsisakius palikimo, jį priimti įgyja teisę kiti įpėdiniai. „Tos atsiradusios teisės niekas negali atimti“ - teigia Civilinio kodekso penktos knygos komentaro autorius A. Vileita²⁸. Taigi palikimo atsisakymo negalima atšaukti, nes atsisakymas yra sandoris ir sukelia teisinių padarinių. Atsisakymas nuo palikimo, kaip ir palikimo priėmimas, yra galutinis ir besąlyginis. Įpėdinis, atsisakęs palikimo, o paskui persigalvojęs, negali atsisakyti atsisakymo ir priimti palikimo, nes jau nuo tokio pareiškimo momento kiti įpėdiniai įgyja teisę priimti palikimą. Palikimo atsisakymas gali būti pripažįstamas negaliojančiu pagal bendrąsias sandorių pripažinimo negaliojančiais taisykles. Praėjus nustatytam terminui palikimas laikomas nepriimtu ir atsiranda padariniai numatyti Civilinio kodekso 5.50 str. 4 d. („asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsiranda tik tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, gali pareikšti sutikimą priimti palikimą per tris mėnesius nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos“), Civilinio kodekso 5.61 str. („jeigu įpėdinis pagal įstatymą ar įpėdinis pagal testamentą nepriėmė palikimo arba jeigu testatorius atėmė iš įpėdinio paveldėjimo teisę, tai palikimo dalis, priklausiusi tam įpėdiniui, atitenka įpėdiniams pagal įstatymą ir padalijama jiems lygiomis dalimis“, „jeigu palikėjas visą savo turtą paliko testamentu savo paskirtiems įpėdiniams, tai palikimo dalis, priklausiusi atsisakiusiam ar nepriėmusiam palikimo

²⁸ *Cit. op. 22, p. 27.*

įpėdiniui, atitenka kitiems įpėdiniams pagal testamentą ir padalijama jiems lygiomis dalimis“).

Įpėdiniui, atsisakius palikimo paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui, atsisakymo motyvų nurodyti nereikia. Įpėdiniui atsisakius palikimo, notaras apie tai praneša kitiems įpėdiniams, kurie pagal testamentą arba įstatymą įgyja teisę paveldėti atsisakiusiems įpėdiniams priklausiusią palikimo dalį. Tačiau jei įpėdinis jau faktiškai valdo mirusiojo turtą, reiškia, kad jis palikimą priėmė, o įstatymas numato jam galimybę nuo jo atsisakyti. Todėl tai teisės normų nesuderinamumas, įpėdiniams suteikiama teisė atsisakyti palikimo, jei sužino apie skolas. O įpėdinis, palikimą priėmęs paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui, ar kreipiantis į teismą dėl antstolio apyrašo sudarymo, jau išreiškia neatšaukiamą savo valią ir jo atsiimti negali.

Jeigu faktiškai priėmęs palikimą įpėdinis jo atsisako, laikoma, kad jis palikimą valdė dėl kitų įpėdinių interesų. Tokiu atveju palikimo atsisakęs įpėdinis privalo perduoti kitiems įpėdiniams ne tik visą turtą, kurį jis buvo pradėjęs valdyti, bet ir vaisius bei pajamas, gautus iš šio turto, taip pat lėšas, gautas pardavus turtą (jei jis buvo parduotas). Toks asmuo turi teisę į būtinų turto išlaikymo išlaidų atlyginimą.

Tačiau toks traktavimas paneigia paties palikimo priėmimo faktiniu valdymu esmę. Palikimo priėmimo faktiniu valdymu atveju yra reikalaujama, kad įpėdinis turtą valdytų kaip savininkas – norėdamas įgyti nuosavybės teisę į valdomą turtą. Tačiau kaip galima vienu metu valdyti turtą savo interesais siekiant įgyti nuosavybės teisę į valdomą turtą, ir atvirkščiai, jį valdyti dėl kitų įpėdinių interesų. Tai du priešpriešiniai interesai. Įstatymų leidėjas dirbtinai numatė tokį atvejį, vietoj to, kad būtų suderinęs palikimo priėmimo būdų santykį, uždrausdamas faktiniu valdymu priėmus palikimą jo atsisakyti.

Dažnas klausimas praktikoje, kuo skiriasi palikimo atsisakymas nuo nepriėmimo. Visų pirma, pasitelkiant į pagalbą lingvistinį teisės aiškinimo būdą, išanalizavus sandorių sampratą (Civilinio kodekso komentare²⁹ teigiama, kad vienašalis sandoris – vieno asmens atliekami veiksmai, kuriais siekiama teisinių padarinių), galima teigti, kad palikimo atsisakymas yra sandoris, nes tai sąmoningas laisva valia atliekamas veiksmas, kuriuo siekiama teisinio rezultato: panaikinti atsiradusią teisę paveldėti ir pareigas, kylančias iš jos. Tuo tarpu palikimo nepriėmimu jokių veiksmų neatliekama, taip parodant, kad pasekmių sukurti nesiekama, todėl nepagrįsta kai kurių teisės teoretikų nuomonė, kad palikimo nepriėmimas irgi yra sandoris. Nors palikimo nepriėmimu sukeliama teisinių padarinių, jų tiesiogiai nesiekama. Tačiau svarbiausia tai, kad

²⁹ VILEITA, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 158.

palikimo atsisakymas sukelia tokias pačias pasekmes kaip ir palikimo nepriėmimas. Įpėdiniui atsisakius palikimo pagal Civilinio kodekso 5.50 str. 4 d. kiti įpėdiniai įgyja teisę priimti palikimą per tris mėnesius nuo ankstesnio įpėdinio pareikšto atsisakymo dienos. Įstatymas numato išimtį. Palikimo negalima atsisakyti, jei įpėdinis palikimą priėmė padavęs pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui arba kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Taip pat negalima atsisakyti palikimo dalių, kurios paveldimos skirtingu pagrindu. Tai kyla iš paveldėjimo universalumo principo.

Pagal autonominiame Klaipėdos krašte galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą įpėdinis taip pat turėjo teisę atsisakyti palikimo. Jis to negalėjo padaryti, jeigu palikimą priėmė arba pasibaigė laikas pareikšti atsisakymą, t.y. šešios savaitės³⁰. Taigi vadovaujantis to laikmečio įstatymais, problemos, kurią turime šiuo metu Lietuvoje dėl palikimo atsisakymo atšaukimo ir diskusijų, kurios kyla tarp teisininkų dėl to, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra teisės normos, griežtai nustatančios, kad negalima atšaukti palikimo atsisakymo, nebuvo.

Pagal Prancūzijos paveldėjimo teisę palikimo galima atsisakyti per 30 metų paduodant pareiškimą, registruojamą teismo kanceliarijoje. Šveicarijoje ir Vokietijoje taip pat per atitinkamą laiko tarpą galima atsisakyti palikimo paduodant pareiškimą teismui³¹. Tačiau toks ilgas laiko tarpas mūsų teisinėje sistemoje ir visuomenėje neatitiktų poreikio ir lūkesčių, nes stabdytų paveldėjimo teisinių santykių eigą ir vystimąsi.

1.3. Palikimo atsiradimo vieta

Palikimo atsiradimo vieta yra laikoma paskutinė nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta. Lietuvos teisingumo ministras yra nustatęs tvarką, pagal kurią Lietuvos Respublikos notarai tvarko palikimo dokumentus ir veda paveldėjimo bylas pagal kiekvienam notarų biurui paskirtas teritorijas³². Jeigu įpėdiniai priima palikimą paduodami pareiškimą notarui, dažnai jie turi nepatogumų, kai skiriasi jų ir palikėjo buvusi gyvenamoji vieta. Įpėdiniams tenka važiuoti į tą miestą, kur nuolat mirties dieną gyveno palikėjas. Tačiau ši tvarka yra keistina. Lietuvoje nuo 1992 m. gruodžio 01 d. notarai yra laisvi, nebėra valstybinių notarų, nuo 1994 m. Lietuva priklauso Lotyniškojo

³⁰ *Cit. op.* 13, p. 117.

³¹ *Cit. op.* 25, p. 166.

³² 1999-01-14 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 11 (Žinios, 1999-01-20, Nr. 9-200), pakeistas 2004-01-29 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-26 (Žinios, 2004-02-05, Nr. 19-605).

notariato sąjungai³³. Tuo tarpu Lotynų notariato sistema garantuoja Lietuvos notariatui laisvą notarų konkurenciją, kadangi tai lemia notaro darbo kokybę. Taigi egzistuoja principas - klientas renkasi notarą, o ne atvirksčiai. Pagal minėtą principą, Lietuvoje asmenims turi būti suteikta galimybė vesti paveldėjimo bylą pagal savo pasirinktą notarų biurą. Ši taisyklė ateityje turės būti įgyvendinta. Didelių sunkumų keičiant minėtą Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu nustatytą tvarką neturėtų iškilti, nes nuo Testamentų registro veiklos pradžios (2001 m.) kiekvienas palikimo priėmimo faktas registruojamas ir notarų biuras apie užvestą paveldėjimo bylą informuojamas vos tik prisijungus prie Testamentų registro duomenų bazės. Todėl tvarką, pagal kurią įpėdiniai neturi galimybės pasirinkti, kuriam notarų biurui paduoti pareiškimą apie palikimo priėmimą, siūlytina keisti.

Jeigu palikėjas nuolat negyveno vienoje vietoje, tai Civilinis kodeksas nustato, kad palikimo atsiradimo vieta bus laikoma ta vieta, kur jis daugiausiai gyveno prieš mirtį paskutinius šešis mėnesius. Jeigu palikėjas gyveno keliose vietose, palikimo atsiradimo vieta yra laikoma jo turto ar pagrindinės turto dalies, kai turtas yra keliose vietose, buvimo vieta. Taigi palikimo atsiradimo vieta nelaikytina palikėjo mirties vieta ar žūties vieta (pavyzdžiui, kalėjimas, ligoninė). Bet kuriuo atveju, jeigu kyla ginčas tarp suinteresuotų asmenų dėl palikimo atsiradimo vietos, arba notaras neturi galimybės nustatyti, kurioje vietovėje turtas didesnis, suinteresuoti asmenys gali kreiptis į teismą. Tuomet jų prašymu palikimo atsiradimo vietą nustatys teismas.

Dažnai praktikoje kyla klausimas, kur turi būti priimamas palikimas, kai palikėjas arba paveldėtojas yra skirtingų valstybių piliečiai, nuolatiniai gyventojai, ar tiesiog paveldimas turtas yra užsienio valstybėje. Į šį klausimą atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.62 str. 1. d., numatanti, kad „taikoma valstybės, kurios teritorijoje buvo nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta jo mirties momentu, teisė. Nekilnojamojo daikto paveldėjimo santykiams taikoma nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės teisė“. Taigi, jeigu palikėjas turėjo nekilnojamojo turto užsienyje, tai jis bus paveldėtas tos užsienio šalies įstatymų nustatyta tvarka. Į Lietuvoje esantį jo vardu kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą paveldėjimo teisės liudijimą išduos Lietuvos notaras pagal paskirtą jam teritoriją.

³³ Tarptautinė lotyniškojo notariato sąjunga (UINL) įkurta 1948 m. spalio 2 d. Argentinos sostinėje Buenos Aires notaro Jose Adriin Negri iniciatyva pirmajame kongrese. Tai nevyriausybinė organizacija, vienijanti šalis, kurių notariatai priklauso lotyniškojo notariato sistemai, pagrįstai romanų - germanų teise [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/Default.aspx?item=uinl&id=8980&lang=1>>.

Kai Lietuva yra sudariusi tarptautines sutartis su užsienio valstybėmis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse bylose, palikimo priėmimo klausimai, bus sprendžiami pagal tų tarptautinių sutarčių nuostatas. Tokios sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių³⁴ sudarytos su Azerbaidžanu, Baltarusija, Estija ir Latvija, Kazachstanu, Kinija, Lenkija, Moldova, Rusija, Turkija, Ukraina, Uzbekistanu.

Taip pat pažymėtina, kad jeigu paveldėjimo santykiams taikoma kitų valstybių teisė, Lietuvos valstybės nuosavybės pereiną turtas, kuris yra Lietuvoje ir kuris pagal paveldėjimo santykiams taikytiną teisę negali pereiti užsienio valstybei, kai kitų įpėdinių nėra (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.62 str. 3 d.).

Palikimo atsiradimo vietos reikšmė atsiskleidžia keletu aspektų: pagal palikimo atsiradimo vietą notarų biurui paduodamas pareiškimas palikimui priimti, pagal palikimo atsiradimo vietą paduodami kreditorių ieškiniai dėl paveldimo turto, taip pat palikimo atsiradimo vietos teismui paduodamas prašymas teismo antstolio apyrašui sudaryti.

1.4. Terminas palikimui priimti ir jo atsisakyti

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 4, 5 d. nurodyta, kad “asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsiranda tik tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, gali pareikšti sutikimą priimti palikimą per tris mėnesius nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos, palikimas, kurį paveldi įpėdiniai, gimę po palikimo atsiradimo, priimamas per tris mėnesius nuo jų gimimo dienos.” Taigi yra nustatytas trijų mėnesių terminas palikimui priimti. Per šį laiką įpėdinis turi atlikti įstatymo nustatytus veiksmus, kuriais būtų išreikšta jo aiški laisva valia įgyti nuosavybės teises į palikimą.

Trijų mėnesių termino eiga pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.118 str. (termino pradžia) prasideda kitą dieną po to, kai atsirado palikimas. Palikimo priėmimo veiksmai turi būti atlikti atitinkamą termino paskutinio mėnesio dieną. Kyla klausimas, per kiek laiko įpėdiniai privalo pateikti notarui visus reikalingus dokumentus paveldėjimo teisės liudijimui išduoti. Lietuvos Notarų Rūmų nuomone, giminystės ryšius su palikėju arba išlaikymo reikalingumą įrodančius dokumentus testamentą įpėdiniai turėtų pateikti per įstatymo nustatytą terminą palikimui priimti³⁵. Kiti dokumentai, įrodantys paveldėjimo teisę, notarui pateikiami iki paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo.

³⁴ Žinios, 1994, Nr. 14-234, 28-492, 43-779, 91-1767; 1995, Nr. 13-296, 19-440; 1997, Nr. 101-2552; 1998, Nr. 51-1399; 2001, Nr. 75-2642; 2002, Nr. 75-3217.

³⁵ 2004-09-07 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Per kiek laiko ketvirtosios eilės įpėdinis turi priimti palikimą?*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>.

Praktikoje kyla klausimas, ar bus laikoma, kad įpėdinis praleido terminą priimti palikimą paduodamas pareiškimą notarui, jei pareiškimas buvo išsiųstas palikimo atsiradimo vietos notarų biurui paštu paskutinę palikimui priimti dieną, o notarų biure buvo gautas jau praėjus trijų mėnesių terminui. Problemą išsprendžia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.122 str. 2 d., kur nustatyta, kad visi rašytiniai pareiškimai ir pranešimai, įteikti paštu ar telegrafui arba perduoti kitomis ryšio priemonėmis iki paskutinės termino dienos dvidešimt ketvirtos valandos nulis minučių, laikomi atliktais laiku, nesvarbu, kada juos gavo adresatas. Taigi notari neturi dėl minėtų priežasčių atsisakyti priimti pareiškimo apie palikimo priėmimą.

Taip pat svarbu pabrėžti, kuo skiriasi termino priimti palikimą pratęsimas nuo palikimo priėmimo fakto nustatymo. Įstatyminio ar testamentinio įpėdinio praleistą terminą palikimui priimti teismas esant svarbių priežasčių gali pratęsti. Tokie pareiškimai yra nagrinėjami Civilinio proceso kodekso 576-578 straipsniuose (“bylos dėl praleisto įstatymų nustatyto termino atnaujinimo”) nustatyta tvarka. Atnaujinus materialinės teisės normomis nustatytą terminą, gali pasikeisti ne tik asmens prašiusio atnaujinti terminą, bet ir kitų asmenų teisių ir pareigų apimtis³⁶. Šiuo atveju teismas, nors ir nutartimi išsprendžia ne procesinius klausimus, bet iš esmės priima sprendimą, kuriuo išsprendžia bylą iš esmės dėl įstatymų nustatyto termino atnaujinimo. Tačiau jei iš pokalbio su įpėdiniais matyti, kad jie faktiškai palikimą priėmė, taip pat pradėjo trijų mėnesių laikotarpiu turta valdyti, tačiau negali pateikti notarui tą faktą įrodančių dokumentų, jiems reikėtų patarti kreiptis į teismą ne dėl praleisto termino atnaujinimo, o dėl palikimo priėmimo fakto, turinčio juridinę reikšmę, nustatymo Civilinio proceso kodekso 444-448 straipsniuose (“teismo nagrinėjamos bylos dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo”) nustatyta tvarka.

Įpėdinis gali laisva valia savo nuožiūra nuspręsti, ar priimti palikimą, ar ne (taip pasireiškia autonomijos principas paveldėjimo teisėje). Gali būti, kad įpėdinis palikimo nepriima arba jo atsisako. Tokiais atvejais palikimą gali priimti kiti įpėdiniai. Pavyzdžiui, jei paveldint pagal įstatymą pirmos eilės įpėdiniai palikimo nepriima, paveldėti šaukiami antros eilės įpėdiniai. Tokiais atvejais trijų mėnesių terminas palikimui priimti skaičiuojamas nuo teisės priimti palikimą antrosios eilės įpėdiniais atsiradimo dienos.

Nesusipratimų notarų praktikoje kyla dėl to, per kiek laiko palikimą priimti turi

³⁶ 2004-12-27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-696/2004 *L. Jasaitienė v. J. Lissauskienė*, kat. 30.6; 2006-05-22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-347/2006 *V. D. v. D. Ž., E. S.*, kat. 24.1, 34.5 (S).

tolimesnės nei pirmos eilės³⁷ įpėdinis, atsižvelgiant į Civilinio kodekso 5.3 str. ir 5.50 str. 4. d. įtvirtintas nuostatas. Šiuo klausimu yra dvi nuomonės. Civilinio kodekso 5.3 str. numato, kad palikimo atsiradimo laiku laikomas palikėjo mirties momentas. Civilinio kodekso 5.50 str. 4 d. įtvirtina, kad asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsiranda tik tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, gali pareikšti sutikimą priimti palikimą per tris mėnesius nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos.

Viena iš nuomonių yra ta, kad jei pirmos eilės įpėdiniai palikimą turi priimti per tris mėnesius nuo palikėjo mirties dienos, tai antros eilės įpėdiniais teisė priimti palikimą atsiranda tik po to, kai palikimo nepriėmė pirmos eilės įpėdiniai, t.y. praėjus trimis mėnesiams po palikėjo mirties³⁸. Todėl laikoma, kad antros eilės įpėdiniai palikimą turi priimti per 6 mėnesius nuo palikėjo mirties (3 mėnesiai plus 3 mėnesiai), trečios eilės įpėdiniai – per 9 mėnesius (3 mėnesiai plus 3 mėnesiai plus 3 mėnesiai), o ketvirtos eilės įpėdiniai – per 12 mėnesių (3 mėnesiai plus 3 mėnesiai plus 3 mėnesiai plus 3 mėnesiai). Kiekviena vėlesnė įpėdinių eilė turi išlaukti tą laiką, kuris skirtas priimti palikimą ankstesnei eilei, ir tik tada per tris mėnesius priimti palikimą. Ši nuomonė turi svarbiausią argumentą – turi būti apsaugoti ankstesnės eilės įpėdinių interesai. Todėl jos praktikoje turėtų būti laikomasi. Ketvirtos eilės įpėdinis priimti palikimą per tris mėnesius galės tuo atveju, jei notaras bus įsitikinęs, kad kitų įpėdinių nėra (Lietuvos Respublikos 5.67 str.). Tokiu atveju įrodinėjimo našta šiuo klausimu tenka ketvirtos eilės įpėdiniui.

Kita nuomonė, kurią palaiko Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai, pateikia argumentus, kad įstatymų nežinojimas neatleidžia įpėdinių nuo atsakomybės. Įpėdinių paieškos sistemos nėra, jie turi patys prisistatyti notarui. Notaras neprivalo dirbtinai ilginti terminus kitų įpėdinių naudai. Pagal Civilinį kodeksą teisės paveldėti atsiranda nuo palikimo atsiradimo dienos (t.y. palikėjo mirties momento). Taigi, ketvirtos eilės įpėdiniui teisė paveldėti atsiranda nuo palikėjo mirties dienos, jei nėra kitų įpėdinių. Todėl ketvirtos eilės įpėdinis gali priimti palikimą ir per 3 mėnesius. Jei vėliau atsiras pirmos, antros ir trečios eilės įpėdiniai, tai jie teismo keliu galės nugincyti paveldėjimo teisę (Civilinio kodekso 5.8 str.). Tokiu atveju, kai ankstesnių eilių įpėdinių faktiškai nėra, tai neteisinga

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.11 str. (įpėdinių pagal įstatymą eilės) numato, kad „paveldint pagal įstatymą įpėdiniai lygiomis dalimis yra: 1) pirmos eilės – palikėjo vaikai (tarp jų ir įvaikiai) ir palikėjo vaikai, gimę po jo mirties; 2) antros eilės – palikėjo tėvai (įtėviai), vaikaičiai; 3) trečios eilės – palikėjo seneliai tiek iš tėvo, tiek iš motinos pusės, palikėjo provaikaičiai; 4) ketvirtos eilės – palikėjo broliai ir seserys, proseneliai ir prosenelės tiek iš tėvo, tiek iš motinos pusės; 5) penktos eilės – palikėjo brolio ir sesers vaikai (sūnėnai ir dukterėčios), taip pat palikėjo tėvo ir motinos broliai ir seserys (dėdės ir tetos)“.

³⁸ 2004-09-07 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Per kiek laiko ketvirtosios eilės įpėdinis turi priimti palikimą?*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>.

versti ketvirtos eilės įpėdinį išlaukti 12 mėnesių, jis gali priimti palikimą per 3 mėnesius. Aukščiausiojo Teismo pozicija yra ginčytina, nes neatsižvelgia į šių teisės normų konkurenciją ir sistematiškumą, neanalizuoja ir neaiškina, ar Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 4 d. nėra speciali norma (*lex specialis*) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.3 str. įtvirtintos teisės normos atžvilgiu. Be to, notarai teigia, kad praktikoje negali būti visiškai tikras, kad daugiau įpėdinių be padavusio pareiškimą nėra ir kad galima drąsiai taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.67 str. 2 d. numatytą taisyklę, kad „paveldint tiek pagal įstatymą, tiek pagal testamentą, paveldėjimo teisės liudijimas fiziniams asmenims gali būti išduodamas ir prieš sueinant trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos, jeigu notaras turi duomenų, kad, be asmenų, prašančių išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, daugiau įpėdinių nėra“.

Terminas paveldėjimo teisės liudijimui išduoti, priešingai negu numatytas Lietuvos Respublikos 5.50 str. 3 d. palikimo priėmimui, nėra nustatytas. Įstatyme tik numatyta, kad notaras paveldėjimo teisės liudijimą išduoda suėjus trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos. Tačiau toks liudijimas gali būti išduodamas ir anksčiau, jeigu notaras turi duomenų, kad, be asmenų, prašančių išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, daugiau įpėdinių nėra (Civilinio kodekso 5.67 str. 2 d.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs³⁹, kad „notarui nėra įstatyme nustatyto pagrindo delsti paveldėjimo teisės liudijimo išdavimą testamentiniam įpėdiniui“. Tačiau notarai teigia, kad praktikoje negali būti tikras dėl to, kad daugiau įpėdinių nėra. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.31 str. 4 d. numatytas 1 m. terminas asmeniniam testamentui, kuris nebuvo kodekso nustatyta tvarka perduotas atitinkamai institucijai saugoti, patvirtinti teismui. Nežinomi gali likti ir įstatyminiai įpėdiniai, pavyzdžiui, nesantuokiniai vaikai, priėmę palikimą faktiniu valdymu, todėl teorinė galimybė, kad įpėdinių dar gali atsirasti, išlieka. Atsižvelgiant į tai, kad notaro atsakomybei atsirasti užtenka bent menkiausio neatidumo, nes notaro profesijai, kaip ir gydytojų ar kitų didesnius atidumo reikalavimus turinčių subjektų profesijai, keliami papildomi rūpestingumo reikalavimai, analizuojama Civilinio kodekso norma turėtų būti taikoma labai atsargiai, o paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas iš tikrųjų įsitikinus, kad nebėra jokių kitų įpėdinių. Be to, šiuo atveju, reikalinga iš analizuojamos situacijos pusės siūlyti įstatymų leidėjui suvienodinti Civilinio kodekso 5.31 str. 4 d. normoje įtvirtintą vienerių metų terminą su Civilinio kodekso 5.50 str. 3 d. įtvirtintu trijų mėnesių laiko tarpu palikimui priimti, nes tai teisės normų nesuderinamumas.

³⁹ 2006-04-10 Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-262/2006 O. K. v. J. M., kat. 34.4.3, 34.5, 128.2 (S).

Pažymėtina, kad palikimas gali būti priimtas ir pasibaigus trijų mėnesių terminui, jei su tuo sutinka visi palikimą priėmę įpėdiniai. Be to, nurodytas trijų mėnesių terminas gali būti pratęstas, jeigu jis praleistas dėl svarbių priežasčių (Civilinio kodekso 5.57 str. 1 d.). Įpėdinis, pageidaujantis, kad terminas palikimui priimti būtų pratęstas, turi kreiptis į teismą su atitinkamu prašymu, nuroydamas termino praleidimo priežastis. Teismas kiekvienu konkrečiu atveju nagrinėja termino praleidimo priežastis ir įvertina, ar jos buvo svarbios, ar ne. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad „klausimą, ar konkrečios palikimui priimti priežastys pripažintinos svarbiomis, teismai turi spręsti atsižvelgdami į terminų, nustatytų palikimui priimti paskirtį, teisinės pasekmes, byloje dalyvaujančių asmenų elgesį, asmens, prašančio pratęsti terminą, teisinį statusą, taip pat į protingumo, sąžiningumo bei teisingumo kriterijus“⁴⁰.

Tais atvejais, kai palikimas priimamas, praleidus trijų mėnesių terminą palikimui priimti, kyla klausimas, ar praleidęs terminą įpėdinis, nors ir esant visų kitų įpėdinių sutikimui galės paveldėti, jeigu paveldėjimo teisės liudijimas priėmusiems palikimą įpėdiniams jau yra išduotas? Atsižvelgiant į tai, kad pagal Civilinį kodeksą testamentiniai paveldi tiek turto, kiek palikta testamentu, o įstatyminiai įpėdiniai - lygiomis dalimis, laikymas, jog net išdavus paveldėjimo teisės liudijimą priėmusiems palikimą įpėdiniams, vis dar galima jų sutikimu be kreipimosi į teismą priimti palikimą ir kitam įpėdiniui, neatitinka paveldėjimo teisės normose įtvirtintų principų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 6 d. nurodyta, kad “notaras ar teismas per tris darbo dienas nuo palikimo priėmimo dienos privalo pranešti Centrinei hipotekos įstaigai apie palikimo priėmimą“. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-05-22 nutarimu Nr. 594 patvirtintų Testamentų registro nuostatų⁴¹ 37 punktą, notaras ar teismas per tris darbo dienas nuo pareiškimo priimti palikimą arba kreipimosi dėl turto apyrašo sudarymo gavimo dienos registruotu paštu, per įgaliotą asmenį arba elektroniniu būdu praneša registro tvarkymo įstaigai apie palikimo priėmimą. Notaras ar teismas informuoja tik apie pirmąjį gautą pareiškimą priimti to paties palikėjo palikimą ar pirmąjį kreipimąsi dėl turto apyrašo sudarymo. Įregistravus palikimo priėmimo faktą, Testamentų registro įstaiga parengia pažymą apie palikimo priėmimo fakto įregistravimą registre ir per tris darbo dienas registruotu paštu, per įgaliotą asmenį arba elektroniniu būdu jis išsiunčiamas pranešimą pateikusiam asmeniui.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato trumpesnę terminą palikimui

⁴⁰ 2006-01-16 Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-46/2006 R. M. v. G. M., A. S., D. M., kat. 34.5 (S).

⁴¹ Žinios, 2001, Nr. 44-1547.

priimti, nei 1964 m. Civilinis kodeksas⁴², kurio 587 str. buvo nustatyta, kad įpėdinio veiksmai, būtini palikimui priimti, turi būti atlikti per šešis mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Šešių mėnesių terminas buvo skirtas ne visiems įpėdiniams. Asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsirado tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, galėjo pareikšti savo sutikimą priimti palikimą per likusią palikimui priimti termino dalį, o jeigu ta dalis buvo trumpesnė nei trys mėnesiai, ji buvo pailginama iki trijų mėnesių.

Kai kurios kitos užsienio valstybės taip pat numato kitokį terminą palikimui priimti nei Lietuvos Respublikos įstatymai. Kvebeko civilinio kodekso⁴³ 632 str. nustatyta, kad įpėdinis gali priimti palikimą per 6 mėnesius. Per šį terminą negali būti iškelta jokia byla prieš jį, kaip prieš įpėdinį.

Vokietijos civiliniame kodekse⁴⁴ palikimo priėmimo terminas nenustatytas, nes įpėdinis laikomas palikimą priėmusiu, jei jis jo neatsisakė. Palikimo galima atsisakyti per 6 savaites nuo sužinojimo apie savo teisės paveldėti atsiradimą. Jeigu palikėjo paskutinė gyvenamoji vieta buvo tik užsienyje arba prasidėjus terminui įpėdinis yra užsienyje, palikimo galima atsisakyti per 6 mėnesius. Pareiškimas dėl palikimo atsisakymo paduodamas palikimo atsiradimo vietos teismui (1942, 1943, 1944, 1945 str.). Dėl kokių nors priežasčių praleidęs šį terminą, įpėdinis rizikuoja prarasti palikimą. Tiktai tuo atveju, jeigu terminas palikimui priimti buvo praleistas dėl svarbių priežasčių, teismas gali jį atstatyti (pratęsti) pagal įpėdinio pareiškimą.

Termino palikimui priimti pakeitimas susijęs su perėjimu prie rinkos ekonomikos, kurioje būtina sudaryti kuo palankesnes sąlygas spartesnei civilinei apyvartai.

2. Palikimo priėmimo būdai

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 2 d. nustatyti teisės doktrinoje vadinami trys palikimo priėmimo būdai, t.y. įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, kai jis:

- 1) padavė palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą;
- 2) faktiškai pradėjo paveldimą turtą valdyti;
- 3) kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo.

⁴² Žinios, 1964, Nr. 19-138. Neteko galios Lietuvos Respublikos 2000-07-18 įstatymu Nr. VIII-1864 (nuo 2001-07-01) (Žinios, 2000, Nr. 74-2262).

⁴³ Quebec Civil Code [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20040323/part1.html>>.

⁴⁴ German Civil Code [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <http://www.law.ed.ac.uk/file_download/courses/handouts/LLM/119/1730_germancivilcode.pdf>.

Matome, kad kodekse, pirmasis ir trečiasis būdas paremti formalia procedūra – ir vienu, ir kitu atveju tenka laikantis įstatymų nustatytos tvarkos pateikti pareiškimą atitinkamai institucijai, taip išreiškiant savo neatšaukiamą valią priimti palikimą. Tuo tarpu antruoju būdu dėmesys nukreiptas į valinį momentą, t.y. akcentuotas faktinis turto užvaldymas.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką pastebima, kad visi būdai, kad ir kaip lygiaverčiai tvarkingai išvardinti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, jų santykis pasireiškia specifiškai. Lietuvos teismų praktikoje suponuota mintis, kad vienas palikimo priėmimo būdas naudojamas tada, kai įpėdiniai nežino įstatymų, kurie reglamentuoja palikimo priėmimo teisinius santykius. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje nutartyje yra nustatęs, kad „dėl įstatymų nežinojimo pareiškėja po motinos mirties nesikreipė į notarą su pareiškimu paveldėti turtą, tačiau faktiškai palikimą priėmė“⁴⁵. Nenuvertinant palikimo priėmimo būdo pradėjus faktiškai paveldimą turtą valdyti, remiantis teismų praktika, galima teigti, kad faktinis turto valdymas yra palikimo priėmimo būdas, skirtas gelbėti įpėdinio padėtį, neatlikus vienos iš formalių procedūrų, nurodytų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str. 2 d.

Be to, vertinant palikimo priėmimo būdų santykį, matomas tam tikras palikimo priėmimo būdų nelygiavertiškumas, nes įpėdinis, net ir priėmęs palikimą faktiškai pradėjęs paveldimą turtą valdyti, gali palikimą priimti ir kitu būdu – paduoti pareiškimą tiek notarui, tiek teismui antstolio apyrašui sudaryti. Tuo tarpu padavus pareiškimą notarui, faktinis turto valdymas tampa nereikšmingu (palikimo priėmimo atžvilgiu), nes jau palikimas laikomas priimtu. Kitaip yra dėl teismo antstolio sudaryto apyrašo. Nors palikimas ir gali būti priimtas padavus pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui, bet kreipusis į teismą dėl apyrašo sudarymo, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str., būtų laikoma, kad palikimas priimtas trečiuoju būdu – palikimo priėmimu pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Įstatymų leidėjas turi įstatymuose įtvirtinti palikimo priėmimo būdų mechanizmą taip, kad kartą priėmus palikimą, jo nebebūtų galima priimti dar kartą, nes tai prieštarauja palikimo priėmimo prasmei.

Priimant palikimą trimis Civilinio kodekso numatytais būdais, vienas subjektas yra kitokioje padėtyje nei kiti priimantys palikimą asmenys. Tai - Lietuvos valstybė. Remiantis Civilinio kodekso 5.62 str. 1 d., paveldimas turtas paveldėjimo teise pereina valstybei, jeigu:

- 1) turtas testamentu paliktas valstybei;

⁴⁵ 2006-04-10 Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-262/2006 O. K. v. J. M., kat. 34.4.3, 34.5, 128.2 (S).

- 2) palikėjas neturi įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą;
- 3) nė vienas įpėdinis nepriėmė palikimo;
- 4) iš visų įpėdinių atimta paveldėjimo teisė.

Visais šiais atvejais palikimas pagal paveldėjimo teisės normas pereina tiesiogiai valstybei. Valstybė paveldi pagal įstatymą ir negali atsisakyti, nepriimti palikimo.

Jeigu palikimas pereina valstybei, kokie palikimui priimti terminai jai taikomi? Remiantis 2004-05-26 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu⁴⁶ „Dėl konfiskuoto, bešeimininkio, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo“ Nr. 634 patvirtintų taisyklių 44 p., „mokesčių inspekcija, gavusi pranešimą apie numatomą palikimo perėjimą valstybei, turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo ir palikimo apsaugos. Apyrašo sudarymo metu privalo dalyvauti mokesčių inspekcijos pareigūnas.“ Reiškia, kad valstybė palikimą priima pagal turto apyrašą, o į notarą kreipiasi tik dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, kurio pagrindu bus apskaitomas valstybės paveldėtas turtas. Šiuo atveju, nėra svarbu, ar valstybė paveldi mirusiojo turtą pagal įstatymą, ar pagal testamentą. Ar valstybė laiku priėmė palikimą, sprendžia teismas, kai valstybės atstovas (mokesčių inspekcija) kreipiasi į jį dėl palikto turto apyrašo sudarymo. Tuo tarpu valstybė gali kreiptis į notarą dėl paveldėjimo teisės liudijimo pagal turto apyrašą išdavimo bet kuriuo metu, pasibaigus Civilinio kodekso 5.50 str. 3 d. nustatytam trijų mėnesių palikimui priimti terminui. Kyla klausimas, kodėl palikėjo įpėdiniais yra numatyta vienokia palikimo priėmimo tvarka, rizikuojant, kad jie išreikšdami savo valią pasirinktų palikimo priėmimo būdą, pagal kurį bus atsakingi už palikėjo skolas visu, ne tik paveldėtu, bet ir savo turtu, o valstybei tuo tarpu numatytas palikimo priėmimas būtent pagal apyrašą dalyvaujant Mokesčių inspekcijos pareigūnui, taip atsakant kreditoriams už palikėjo skolas tik paveldėtu turtu. Ar neturėtų Lietuvos valstybė, kaip teigiama Civilinio kodekso 2.63 str., civiliniuose santykiuose dalyvaudama lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių dalyviai, priimti palikimą lygiais pagrindais su kitais įpėdiniais? Vis dėlto Lietuvos valstybė paveldėjimo santykiuose yra specifinis subjektas, tai pateisinama valstybiniais interesais, kurie užtikrinami Lietuvos Respublikos Konstitucija⁴⁷. Tai patvirtina ir tokios teisės normos, kaip Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.2 str. 3 d., numatanti, kad „jeigu nėra įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą arba nė vienas įpėdinis nepriėmė palikimo, arba testatorius iš visų įpėdinių atėmė teisę paveldėti,

⁴⁶ Žinios, 2004-05-28, Nr. 86-3119.

⁴⁷ Žinios, 1992, Nr. 31-953.

mirusiojo turtas paveldėjimo teise pereina valstybei“, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.5. str. 1 d. 3 p., numatanti, kad „be fizinių asmenų įstatyminiu įpėdiniu gali būti Lietuvos valstybė“, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.5. str. 2 d., numatanti, kad valstybė, gali būti įpėdinė ir pagal testamentą, taip pat nuostata, kad palikimui atitekus Lietuvos valstybei, ji negali atsisakyti jo priimti. Siekiant apsaugoti valstybinius interesus, yra nustatyta, kad jeigu paveldėjimo santykiams taikoma kitų valstybių teisė, Lietuvos valstybės nuosavybėn pereina ir tas turtas, kuris yra Lietuvoje ir kuris pagal paveldėjimo santykiams taikytiną teisę negali pereiti užsienio valstybei, kai kitų įpėdinių nėra (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.62 str. 3 d.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat suformuluota, kad „valstybė – tam tikromis sąlygomis paveldintis asmuo⁴⁸“.

2.1. Pareiškimo apie palikimo priėmimą padavimas palikimo atsiradimo vietos notarui

Labiausiai paplitęs palikimo priėmimo būdas yra pareiškimo padavimas palikimo atsiradimo vietos notarui. Pagal Testamentų registro statistinius duomenis⁴⁹, 2006 m. notarui paduoti pareiškimai palikimui priimti sudarė 97,58 nuošimčius lyginant su visais kitais pareiškimais palikimui priimti, perduodamais teismo, palikimą priėmus kitais būdais. Panaši statistika vyrauja nuo Testamentų registro veiklos pradžios 2001 m. (1 lentelė).

Metai	Notarų pateiktų pranešimų skaičius	Teismų pateiktų pranešimų skaičius
2001 m.	12795	26
2002 m.	30576	134
2003 m.	31166	316
2004 m.	31670	327
2005 m.	33597	572
2006 m.	35024	868

1 lentelė. Statistiniai Testamentų registro duomenys.

⁴⁸ 2005-03-30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-213/2005 UAB "Ergo Lietuva" v. S. Dargys, kat. 27.3.2.5, 34.5, 44.5.2.4.

⁴⁹ Centrinė hipotekos įstaiga *Testamentų registro statistiniai duomenys*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.lhr.lt/index.php?-1130964871>>.

Pagal šį, labiausiai naudojamą palikimo priėmimo būdą, įpėdinis pareiškimą dėl palikimo priėmimo raštu paduoda palikimo atsiradimo vietos notarų biurui. Procedūra iš pirmo žvilgsnio atrodo paprasta ir aiški. Įpėdinis, pateikęs visus jo tapatybę ir įpėdinio statusą įrodančius dokumentus notarui, užpildo notaro pateiktą blanką palikimui priimti, sumoka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatytą mokestį⁵⁰ už pareiškimo patvirtinimą (20 Lt) ir jau laikomas priėmusiu palikimą. Priimtą pareiškimą notaras užregistruoja paveldėjimo bylų registre ir per 3 (tris) darbo dienas perduoda pranešimą Testamentų registruui apie palikimo priėmimą.

Praktikoje dažnai įpėdiniai klausia, ar negali paduoti pareiškimo ne palikimo atsiradimo, o savo gyvenamosios vietos notarų biurui? Šiuo atveju įstatymo reikalavimas yra vienareikšmis ir imperatyvus. Teisinių padarinių sukuria tik priimtas įstatymo nustatyta tvarka palikimas. Bet įpėdinis, dėl vienu ar kitu priežasčių negalįs pats atvykti pas palikimo atsiradimo vietos notarą sudaryti palikimo priėmimo ar jo atsisakymo sandorį, gali įgalioti kitą asmenį.

Įpėdinis tokį sandorį, kurį įstatymas vadina pareiškimu, sudaro raštu. Pareiškimą gali paduoti tiek pats įpėdinis, tiek jo įgaliotas asmuo. Kadangi įstatymas nekalba apie privalomą notarinę šio sandorio formą, kyla klausimas – ar tokį pareiškimą apie palikimo priėmimą notaras turi tvirtinti kaip sandorį, t.y. išsiaiškinti paduodančio pareiškimą asmens valią, išsiaiškinti šio sandorio sudarymo pasekmes, t.y. elgtis taip, kaip šiuo metu elgiasi Lietuvos notarai tvirtindami sandorius. Ar užtenka pagal Lietuvos teisę tik paimti šį pareiškimą (kuris dažnai būna panašus į prastą literatūrinį kūrinį) ir įregistruoti jį gaunamų dokumentų knygoje? Jei taip, tuomet notaras neturėtų įpėdiniui nieko aiškinti ir, žinoma, nebūtų atsakingas už jo turinį ir padarinius. Praktikoje yra nuomonių, kad tokiam pareiškime pakanka tik paliudyti įpėdinio parašą. Civilinio kodekso komentaras taip pat neduoda paaiškinimo. Komentare sakoma: „notaras privalo priimti ir įregistruoti pareiškimą dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo“⁵¹. Tačiau šiomis dienomis notaras, pradėdamas paveldėjimo bylą, ne tik išaiškina įpėdiniam palikimo priėmimo būdų ypatumus, terminus, atskirų turto rūšių paveldėjimo savybes, paaiškina visas galimas palikimo priėmimo ar jo atsisakymo pasekmes, o kartais net tampa šeimyninių paslapčių bei interesų žinotoju. Atsižvelgiant į pačią palikimo priėmimo esmę, galima daryti išvadą, kad įpėdiniui kreipiantis į notarą, šis patvirtina sandorį, kuris registruojamas notaro

⁵⁰ 1996-09-12 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 57 (Žinios, 1996-09-18, Nr. 87-2075), pakeistas 2006-12-29 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-488 (Žinios, 2007-01-06, Nr. 2-96).

⁵¹ VILEITA, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (3). Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p. 27.

registro knygoje, kaip palikimo priėmimo sandoris ir kuriam taikomi visi sandorio sudarymo reikalavimai.

Taigi notaras iš asmens dokumentų nustato paduodančiojo asmens tapatybę ir įregistruoja pareiškimą palikimui priimti. Tačiau neaišku, kaip traktuotinas niekieno nepatvirtintas laisvos kūrybos paštu arba elektroniniu laišku atsiųstas pareiškimas, iš kurio turinio galima tik spėti, kad kažkas mirė ir notaras turi sutvarkyti dokumentus. Kadangi palikimo priėmimas yra sandoris, tai notaras turi įsitikinti besikreipiančiojo asmens veiksniumu, jo valia. Bet kažkodėl numatytas pareiškimo padavimas notarui, o ne notaro tvirtinimas.

Analogišką situaciją Rusijos Federacijos civilinio kodekso⁵² 1153 str. ir Rusijos Notarų rūmai išsprendė numatydami, kad toks įstatymo nustatyta tvarka nepatvirtintas pareiškimas registruojamas gaunamų dokumentų žurnale, o piliečiui siunčiamas laiškas, kuriame paaiškinama, kokius veiksmus ir kokiais terminais jis turi atlikti norėdamas priimti palikimą, paminint, kad šis gautas laiškas teisinių pasekmių nesukuria. Jei laiškas gaunamas paskutinėmis palikimui priimti skirto termino dienomis ir aišku, kad įpėdinis nespės tinkamai sutvarkyti dokumentų, jam taip pat paaiškinama galimybė kreiptis į teismą dėl praleisto termino pratęsimo ar juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo. Ir be norminių aktų reglamentavimo dauguma mūsų notarų elgiasi taip pat. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare nurodyta: „notaras iš asmens dokumentų nustato paduodančiojo pareiškimą asmens tapatybę“⁵³. Gavus laišką, negalima ne tik nustatyti asmens tapatybės, bet ir tikrosios asmens valios. Taigi taip yra įtvirtintas notaro pasiteisinimas nepriimti paštu arba elektroniniu laišku įpėdinio atsiųsto pareiškimo. Tačiau, kad ir koks bebūtų atviras diskusijoms šis klausimas, atsižvelgiant į tai, kad daugelyje šalių apskritai nepareiškus atsisakymo, palikimas laikomas priimtu, taip pat, įvertinus palikimo priėmimo pasekmes, skatinant apskritai priimti palikimą, be to Lietuvoje įsigaliojus Elektroninio parašo įstatymui⁵⁴, įstatymų leidėjas turi įsakmiai patvirtinti, koks pareiškimas palikimui priimti turi būti laikomas kaip atitinkantis įstatymų reikalaujamą rašytinę formą.

Prie pareiškimo pridedami dokumentai, patvirtinantys palikėjo mirties faktą, t.y. mirties liudijimas, dokumentai apie palikėjo paskutinę nuolatinę gyvenamąją vietą, paveldint pagal įstatymą pateikiami dokumentai, kurie patvirtina įpėdinio giminystę su

⁵² The Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter64.html>>.

⁵³ VILEITA, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (3). Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p. 27.

⁵⁴ Žinios, 2000, Nr. 61-1827.

palikėju, t.y. gimimo ir santuokos liudijimai ir kiti dokumentai. Pats pareiškimas dėl palikimo priėmimo arba jo atsisakymo yra įpėdinio sudaromo vienašalio sandorio forma. Jis išreiškia neatšaukiamą įpėdinio valią priimti palikimą arba jo atsisakyti. Notaras privalo priimti ir įregistruoti pareiškimą dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo, nors prie jo ir nebūtų pridėti atitinkami dokumentai. Šia taisykle notarinėje praktikoje vadovaujasi ne visi notarai, kyla problemų dėl paveldėjimo bylos pradėjimo ar nepradėjimo, jei įpėdinis priimdamas palikimą nepateikia visų giminystę su palikėju patvirtinančių dokumentų. A. Vileita Civilinio kodekso V knygos komentare⁵⁵ teigia, kad “jeigu vėliau paaiškės, kad asmuo neturi teisės paveldėti, pareiškimas neturės teisinės galios.” Bet Lietuvos Respublikos teisingumo ministro⁵⁶ patvirtintų Testamentų registro nuostatų 43 p. numatyta, kad notaro pranešime apie palikimo priėmimo (Civiliniame kodekse nustatyta tvarka perduotame per 3 darbo dienas) gali būti tik ištaisoma klaida, o atšaukti savo pranešimo negalima. Be to, jei dėl palikimo priėmimo ir paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo kreipėsi kiti įpėdiniai, pateikę visus reikalingus dokumentus, jiems negalės būti išduotas paveldėjimo teisės liudijimas į visą turtą, kad ir kokius prašymus ir pareiškimus jie bepateiktų notarui. Todėl neaiški nuostata, kaip pareiškimas dėl palikimo priėmimo, kuris yra vienašalis sandoris, nepateikus dokumentų turės teisinės galios. Įvertinus saugomų teisinių santykių reikšmingumą, siekiant jų stabilumo ir skatinant apkritai priimti palikimą, reikia į Centrinės hipotekos įstaigos Testamentų registro nuostatus įtraukti galimybę atšaukti Testamentų registrai nusiųstą pranešimą apie palikimo priėmimą ir įstatymuose nustatyti, kas tokiais atvejais turėtų kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo sandorio pripažinimo negaliojančiu. Priešingu atveju, niekam nekyla klausimų, kad kaltas tokioje situacijoje bus notaras, priėmęs pareiškimą iš neturinčio teisės paveldėti asmens.

Kitas klausimas: ar keli įpėdiniai gali priimti palikimą vienu pareiškimu. Teoretikų V. Gaivenio, A. Valiulio nuomone, tai turėtų būti pačių įpėdinių reikalas, pavyzdžiui, pareiškimą priimti palikimą gali paduoti kiekvienas įpėdinis atskirai arba visi kartu bendrą pareiškimą.⁵⁷ Kadangi tokio sandorio notarinis patvirtinimas nėra privalomas, jam sudaryti užtenka rašytinės formos. Atkreiptinas dėmesys, kad notaro atlyginimas imamas ne už pareiškimo padavimą, o už šio pareiškimo (sandorio) patvirtinimą ir tik esant įpėdinio pageidavimui patvirtinti sandorį.

⁵⁵ *Cit. op.* 22, p. 28.

⁵⁶ Žinios, 2001 Nr. 44-1547.

⁵⁷ GAIVENIS, V., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 61.

Praktikoje kyla problema ir kai vienas iš paveldėtojų delsia išreikšti savo valią dėl palikimo priėmimo, jo nepriima, nei atsisako per įstatyme numatytą terminą. Iš pirmo žvilgsnio neaišku, ar yra teisinių priemonių, kuriomis galima jį išbraukti iš paveldėtojų sąrašo arba priversti priimti palikimą, kad netrukdytų paveldėjimo bylos vedimui. Kartais įpėdiniai skundžiasi, kad vengiantysis įpėdinis yra Lietuvoje, įgalus ir vengia išreikšti valią piktybiškai. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 str., įpėdinis palikimo atsiradimo vietas notarui turi paduoti pareiškimą apie palikimo priėmimą per 3 mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Vieni notarai laikosi pozicijos, kad tokiu atveju notaras negali išduoti paveldėjimo teisės liudijimo, kol įpėdinis neišreiškė savo valios dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo. Tokiu atveju, jeigu yra praėjęs įstatymų nustatytas terminas palikimui priimti, notaras gali informuoti įpėdinį, vengiantį atvykti į notarų biurą, apie palikimo atsiradimą ir nurodyti terminą, per kurį įpėdinis turi atvykti ir išreikšti savo valią dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo. Taip pat minėtame raginime notaras turėtų akcentuoti, kad jeigu įpėdinis per nurodytą terminą nesikreips į notarų biurą, paveldėjimo teisės liudijimas bus išduotas palikimą priėmusiems įpėdiniams. Tokios pozicijos laikomasi ir Rusijoje. Tačiau termino palikimui priimti pratęsimas Lietuvoje yra teismo prerogatyva, ne notaro. Todėl ši pozicija, teigianti, kad notaras, negali išduoti paveldėjimo teisės liudijimo į visą turtą dėl to, kad vienas iš įpėdinių įstatymų nustatyta tvarka neišreiškė savo valios, yra nepagrįsta. Įstatymai numato tik vieną išimtį, pagal kurią be kreipimosi į teismą, įpėdinis, praleidęs terminą palikimui priimti, gali tai padaryti, t.y. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.57 str. numatantis, jog praleidus terminą palikimui priimti, palikimas gali būti priimamas ir be kreipimosi į teismą, jei su tuo sutinka visi kiti priėmę palikimą įpėdiniai. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.60 str. 2 d. numato, kad “palikimo atsisakymas turi tokias pat teises pasekmes kaip ir palikimo nepriėmimas”, o nepriėmus ar atsisakius palikimo, kitos eilės įpėdiniai įgyja teisę paveldėti. Todėl logiška, kad notaras išduotų paveldėjimo teisės liudijimą į visą turtą tiems asmenims, kurie įstatymo nustatyta tvarka priėmė palikimą - įpėdiniams.

Praktikoje kyla nesusipratimų dėl nuosavybės teisę įrodančių dokumentų priėmus palikimą vienu ar kitu palikimo priėmimo būdu. Kaip jau minėta, įpėdinio nuosavybės teisė į palikimą atsiranda nuo palikimo priėmimo dienos. O jeigu įpėdinis paveldi viešame registre registruotiną turtą, jis savo nuosavybės teisę į palikimą trečiųjų asmenų atžvilgiu gali panaudoti tik ją įregistravęs viešajame registre (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.75 str.). Dažnai įpėdiniai laiko, kad tik priėmus palikimą paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietas notarui, nuosavybę įrodantis dokumentas yra paveldėjimo

teisės liudijimas. Tuo tarpu priėmus palikimą kitais būdais, toks dokumentas nėra reikalingas. Tačiau tokia nuomonė klaidinga. Tam, kad įpėdinis galėtų įregistruoti savo nuosavybės teisę į palikimą, jis turi pateikti viešojo registro tvarkytojui jo nuosavybės teisę patvirtinantį dokumentą. Dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo įpėdinis turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarą, nepriklausomai nuo to, koku būdu jis priėmė palikimą⁵⁸. Tik dar kartą svarbu akcentuoti, kad įpėdinis, priėmęs palikimą, tampa paveldėto turto savininku nepriklausomai nuo to, ar jis turi paveldėjimo teisės liudijimą.

2.2. Faktiškas palikimo valdymas

Nuosavybės teisę į palikimą įgyti įpėdinis turi pareikšti valią dėl palikimo priėmimo. Savo valią jis gali pareikšti paduodamas pareiškimą notarui dėl palikimo priėmimo arba prašymą teismui dėl turto aprašo sudarymo. Savo valią įpėdinis taip pat gali išreikšti konkludentiniais veiksmais - pradėdamas valdyti palikimą.

Faktinis turto valdymas, anot teisininkų praktikų yra labiausiai abejotinas palikimo priėmimas. Jis kelia daug diskusijų ir dėl jo reikalingumo yra susidariusių įvairių nuomonių. Atkreiptinas dėmesys, kad priėmus palikimą pradėjus jį faktiškai valdyti gali kilti keblumų, nes tokiu atveju palikimo priėmimas - tai įpėdinio valios išreiškimas veiksmais, liudijančiais įpėdinio sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo. Todėl, norint įrodyti nuosavybės teisę į paveldėtą turtą ir disponuoti juo, kilus ginčui dėl palikimo priėmimo fakto, įpėdinis, kuris nėra raštu išreiškęs savo valios priimti palikimą, turi įrodyti, kad jis palikimą priėmė faktiškai pradėjęs paveldėtą turtą valdyti, o šiuos veiksmus atliko per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Įpėdiniui, priėmusiam palikimą tokiu būdu, tenka kreiptis į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo ir įrodyti, kad jis per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pradėjo valdyti turtą, juo rūpinosi kaip savo turtu (valdė, naudojosi ir juo disponavo, prižiūrėjo, mokėjo mokesčius ir pan.)

Ne visada vienodai teismai taiko paveldėjimo teisės normas nustatydami palikimo priėmimą faktiniu paveldimo turto valdymu. Pavyzdžiui, 2006-04-10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje pagal suinteresuoto asmens J. M. kasacinį skundą⁵⁹, kurioje palikimo priėmimo klausimas sprendžiamas esant situacijai, kai palikėja testamentu visą turtą po mirties paliko sūnui, kuris įstatymų nustatyta tvarka priėmė

⁵⁸ *Cit. op.* 21, p. 227.

⁵⁹ 2006-04-10 Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-262/2006 O. K. v. J. M., kat. 34.4.3, 34.5, 128.2 (S).

palikimą, o palikėjos dukra – pareiškėja minėtoje byloje, norėdama paveldėti dalį turto, prašė nustatyti juridinį faktą, kad ji faktiškai priėmė po motinos mirties atsiradusį palikimą, be to, laiku nesikreipė dėl palikimo priėmimo į notaro biurą, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pareiškimą patenkino ir nustatė juridinę reikšmę turintį faktą paveldėjimo teisės liudijimui gauti, kad pareiškėja (palikėjos dukra) po motinos mirties faktiškai priėmė jos vardu atsiradusį turtą. Tačiau toks juridinio fakto nustatymas šiuo atveju neturėjo jokios teisinės reikšmės. Esant testamentui, kuriuo visas turtas paliktas testamentiniam įpėdiniui, pagal įstatymą nepaveldima, ir toks faktas apie palikimo priėmimą negali būti nustatomas, nes įstatyminiai įpėdiniai apkritai nešaukiami paveldėti.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. įtvirtinta, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis pradėjo valdyti turtą, juo rūpintis kaip savo turtu (valdo, naudoja ir juo disponuoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas valią priimti palikimą ir paskirti palikimo administratorių ir pan.). Valdymu laikomas faktinis daikto turėjimas savo žinioje, kuris suteikia valdytojui galimybę tiesiogiai veikti daiktą⁶⁰. Faktinį turto valdymą įstatymas įvardija kaip rūpinimąsi juo kaip savo turtu. Daikto valdymo atsiradimo pagrindai nustatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.28 str. (kilnojamojo daikto valdymo atsiradimas), kur nurodyta, kad „kilnojamojo daikto valdymas asmeniui atsiranda: 1) kai pageidaujantysis, kad atsirastų kilnojamojo daikto valdymas, paima tą daiktą į savo rankas; 2) kai pageidaujantysis, kad atsirastų kilnojamojo daikto valdymas, pradėjo saugoti daiktą ar tai daroma jo nurodymu; 3) kai norinčio, kad atsirastų daikto valdymas, asmens nurodymu daiktas perduotas jo nurodytam asmeniui; 4) kai daiktas padedamas į patalpą, priklausančią asmeniui, pageidaujančiam, kad atsirastų to daikto valdymas; 5) kai pageidaujančiam, kad atsirastų valdymas, asmeniui perduoti raktai nuo patalpos, kurioje yra daiktas; 6) kai pageidaujantis, kad atsirastų valdymas, asmuo atitinkamai pažymėjo niekieno nevaldomą daiktą; 7) kai gaudomas daiktas pakliuvo į spąstus, tinklus ir pan.; 8) atlikus kitus veiksmus, išreiškiančius asmens valią užvaldyti daiktą“. Taigi įpėdinis faktiškai valdo palikimą, kai paveldimą turtą naudoja, juo disponuoja, jį prižiūri, moka mokesčius, kreipiasi į teismą išreikšdamas valią priimti palikimą ir sudaryti palikimo apyrašą arba kaip įpėdinis kreipiasi į teismą, kad šis paskirtų palikimo administratorių.

Lietuvos Aukščiausioji Teismo suformuota praktika ir teisės teoretikų nuomonė pagal tai, kokie veiksmai yra faktinis turto valdymas, kokie ne, nėra vieninga. Pavyzdžiui,

⁶⁰ *Cit. op. 22, p. 47.*

Aukščiausiasis Teismas yra nustatęs⁶¹, kad gyvenamosios patalpos remontas ir kitokia jos priežiūra yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad įpėdinis faktiškai pradėjo palikimą valdyti, taigi ir priėmė jį. Tokia pat mintis pakartota D. Petrauskaitės⁶² ir V. Gaivenio bei A. Valiulio⁶³ darbuose. Tačiau 2001-01-08 nutartyje c.b. Nr. 3K-3-7/2001 *E. Jonaitienė v. T. Šakinienė*, kat. 25.8.2., 30.6, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „siekiant įrodyti, kad įpėdinis priėmė turtą kaip palikimą, faktiškai pradėjęs jį valdyti per įstatymo nustatytus terminus, nepakanka įrodyti, jog įpėdinis tęsė naudojimąsi tuo turtu ir turto priežiūrą, pradėtus iki palikėjo mirties tokiu pagrindu, kuris nekuria nuosavybės teisių. Vien minėti veiksmai vienareikšmiškai nepatvirtina įpėdinio valios teisę naudotis turtu perkelti į kokybiškai naują stadiją – naudojimąsi, valdymą ir disponavimą turtu kaip savo nuosavybę“.

Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra akcentavęs, kad „iš kitos pusės, vertinant, buvo ar ne palikimas priimtas faktiškai jį pradėdant valdyti, reikia atsižvelgti į turto, sudarančio palikimą, pobūdį. Būtina vertinti, kaip gali pasireikšti nekilnojamojo daikto faktiškas valdymas. Tais atvejais, kai palikimą sudaro gyvenamasis namas, faktiškas jo valdymas reiškia apsigyvenimą name po palikėjo mirties ar tolesnį gyvenimą tame name, jeigu įpėdinis jame gyveno iki palikėjo mirties, taip pat namo priežiūrą, prievolių, susijusių su namu, vykdymą (mokesčių, draudimo įmokų mokėjimą ir pan.)“⁶⁴.

Vienas iš svarbiausių aspektų, susijusių su palikimo priėmimu pradėjus turtą faktiškai valdyti, yra aiškus - beveik visose su palikimo priėmimo būdais susijusiose bylose teismas akcentavo, kad palikimo šiuo būdu negalima priimti valią pareiškiant tylėjimu⁶⁵. „Palikimo priėmimo faktiniu valdymu esmė – aktyvūs palikėjo veiksmai, nukreipti įgyti nuosavybės teisę į paveldimą turtą. Palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, todėl tylėjimas negali būti pripažintas valios priimti palikimą išreiškimu“ – konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002-09-24 nutartyje c.b. Nr. 3K-7-829/2002 *G. Šukutis v. M. Šukutis*, kat. 15.1, 15.2.1.1, 27.5, 30.6, 87.1, 117. Be to,

⁶¹ 2005-10-29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-528/2005 *A. Adomaitis v. D. Šimkienė*, kat. kat. 30.2, 34.5; 2004-09-13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-443/2004 *F. Svetakienė v. A. Svetaka*, kat. 30.6; 2003-10-08 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-1033/2003 *P. Bernotas v. P. Bernotas*, kat. 30.6; 2003-03-31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-416/2003 *A. Girdžiūnas v. S. Girdžiūnienė*, kat. 30.6; 2003-03-17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-347/2003 *Z. Hoppenienė v. H. Hoppenas*, kat. 30.1, 30.7; 2002-09-24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-829/2002 *G. Šukutis v. M. Šukutis*, kat. 15.1, 15.2.1.1, 27.5, 30.6, 87.1, 117; 2000-04-11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-316/2000 *I. Zaksienė v. K. Velička ir kt.*, kat. 13.

⁶² *Cit. op.* 21, p. 220.

⁶³ GAIVENIS, V., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998, p. 21-22.

⁶⁴ 2001-04-04 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-392/2001 *D. Gudaitienė v. E. Naujokas*, kat. 30.3., 30.6.

⁶⁵ 2001-01-08 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-7/2001 *E. Jonaitienė v. T. Šakinienė*, kat. 25.8.2, 30.6.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001-01-08 nutartyje c.b. Nr. 3K-3-7/2001 *E. Jonaitienė v. T. Šakinienė*, kat. 25.8.2, 30.6, konstatavo, jog neužtenka įrodyti, kad įpėdinis tęsė naudojimąsi turtu ir turto priežiūra, pradėtus iki palikėjo mirties tokiu pagrindu, kuris nesukuria nuosavybės teisių, įpėdinis per palikimo priėmimo terminą turi parodyti savo valią priimti palikimą aktyviais veiksmais. Taigi įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis faktiškai valdo palikimą - atlieka aktyvius veiksmus, kuriais siekia įgyti nuosavybės teises į palikimą. „Asmuo, savo reikalavimus grindžiantis palikimo priėmimu, faktiškai pradėjęs jį valdyti, turi įrodyti, kad įpėdinis pradėjo šį turtą valdyti kaip savo, atliko aktyvius veiksmus, išreiškiančius jo valią įgyti nuosavybės teises į paveldimą turtą“⁶⁶. Taigi kiekvienoje situacijoje turi būti atskirai vertinama, kokie veiksmai yra palikimo priėmimas faktiškai turtą valdant, viena aišku – kokie tie veiksmai bebūtų, jie turi būti aktyvūs, tokie, kur pasireikštų įpėdinio sutikimas, valia prisiimti visas pareigas ir įgyti visas teises, kylančias ar galinčias kilti iš palikimo.

Palikimo negalima priimti dalimis. Įpėdinis laikomas priėmusiu visą palikimą, nors jis pradėjo valdyti ne visą, o tik dalį turto arba bent vieną daiktą. Tačiau gali būti atveju, kai palikėjo daiktą įpėdinis paims kitų įpėdinių sutikimu, jų leidimu kaip mirusiojo atminimą. Tokiu atveju nelaikytinas palikimo priėmimu palikėjo drabužių, asmeninių daiktų, laiškų, rankraščių, apdovanojimų ir diplomų, atestatų, šeimos suvenyrų ir relikvijų pasidalijimas tarp įpėdinių. 2001-04-04 nutartyje c.b. Nr. 3K-3-392/2001 *D. Gudaitienė v. E. Naujokas*, kat. 30.3, 30.6, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija sutiko su atsakovo atsiliepiamo į kasacinį skundą argumentu, jog kai kurių daiktų paėmimą reikia vertinti ne kaip palikimo priėmimą, o kaip faktiškai pradėjusio valdyti palikimą įpėdinio „geros valios žestą“⁶⁷ kai kuriuos paveldėtus tėvo daiktus atiduoti artimiesiems kaip mirusiojo atminimą. Todėl labai svarbu, išsiaiškinti, atsižvelgti: kokį turtą asmuo pradėjo valdyti – tokį, kuris skirtas mirusiojo atminimui, namų apyvokos reikmėms, nekilnojamam ar kilnojamam tai turtas, taip pat kaip asmuo elgėsi jį valdydamas – laikė mirusiajam atminti, naudojo namų apyvokai, apibendrinant, ar jis elgėsi su tuo turtu, kaip su savo.

2001-01-08 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje c.b. Nr. 3K-3-7/2001 *E. Jonaitienė v. T. Šakinienė*, kat. 25.8.2, 30.6, akcentavo, kad siekdamas įrodyti palikimo priėmimo faktą, įpėdinis turi įrodyti, jog palikimą sudarantį turtą pradėjo valdyti kaip savo. Vadinas, valdydamas turtą, kaip jam priklausantį, tuo asmuo įgyvendina nuosavybės teises į paveldėtą turtą. Vien naudojimąsi turtu ir turto priežiūra

⁶⁶ 2004-09-13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-443/2004 *F. Svetakienė v. A. Svetaka*, kat. 30.6.

⁶⁷ 2001-04-04 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-392/2001 *D. Gudaitienė v. E. Naujokas*, kat. 30.3., 30.6.

vienareikšmiškai nepatvirtina įpėdinio valios teisę naudotis turtu perkelti į kokybiškai naują stadiją – naudojimąsi, valdymą ir disponavimą turtu kaip savo nuosavybę. Pavyzdžiui, šiltnamio, malkinės statybą, mansardos remontą, vienoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino kaip savininko veiksmus⁶⁸.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.14 str. „įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenys pereina įpėdiniams pagal įstatymą, nesvarbu, kokia yra jų eilė ir paveldima dalis, jeigu jie gyveno kartu su palikėju iki jo mirties ne mažiau kaip vienerius metus“. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad „palikimo priėmimu nelaikoma palikėjo drabužių, patalynės, asmeninių dokumentų, laiškų, nuotraukų, rankraščių, apdovanojimų, atestatų, diplomų, šeimos suvenyrų ir relikvijų paėmimas kitų įpėdinių sutikimu“⁶⁹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje civilinėje byloje nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė ir aiškino teisės normas, kai panaikino pirmos instancijos teismo sprendimą, nustatydamas juridinę reikšmę turintį faktą, kad pareiškėja priėmusi namų apstatymo ir apyvokos reikmenis, priėmė visą palikimą⁷⁰. Pareiškėja, būdama antros eilės įstatyminė įpėdinė, gyvenusi su palikėja ilgiau kaip vienerius metus, paveldėjo tik namų apstatymo ir apyvokos reikmenis, bet palikimo nepriėmė, nes buvo pirmos eilės įpėdinių. Taigi labai svarbu išsiaiškinti, koks turtas paveldimas įstatyminių ar testamentinių įpėdinių ir koks priskirtinas prie namų apstatymo daiktų ir apyvokos reikmenų. Nes neišsiaiškinus šių aplinkybių galima neteisingai nustatyti, kad palikimas jau priimtas įpėdiniui pradėjus faktiškai turtą valdyti.

Kadangi paveldimą turtą sudaro ne tik registruotini daiktai, tačiau gali būti ir brangūs neregistruotini daiktai, tai konfliktai tarp įpėdinių kyla, kai vienas iš jų pasinaudoja teise disponuoti paveldėtu turtu. Tokia teisė numatyta Civilinio kodekso 5.51 str. (įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis pradėjo valdyti turtą, juo rūpintis kaip savo turtu (valdo, naudoja ir juo disponuoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas valią priimti palikimą ir paskirti palikimo administratorių ir pan.). Tuo tarpu Civilinio kodekso 5.59 str. numatyta priešingai – „įpėdinis, kuris pradėjo valdyti paveldimą turtą, jeigu yra kitų įpėdinių, neturi teisės disponuoti paveldimu turtu (jį parduoti, įkeisti ir pan.), kol sueis trys mėnesiai nuo palikimo atsiradimo dienos arba kol jis gaus paveldėjimo teisės liudijimą“. Neaišku, kodėl įstatymų leidėjas nurodo tris mėnesius, jei pagal Civilinio kodekso 5.11 str. trečios eilės įpėdiniui terminas palikimui

⁶⁸ 2004-09-13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-443/2004 *F. Svetakienė v. A. Svetaka*, kat. 30.6.

⁶⁹ 2006-04-05 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-247/2006 *Z. K. v. B. L., T. K.*, kat. 34.3 (S).

⁷⁰ 2005-10-03 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-448/2005 *L. Tomaševič v. Leon Tomaševič*, kat. 34.3, 128.2.

susidaro devyni mėnesiai. Taigi mirus ūkininkui, įpėdinis, kuris nelauks kol nugaiš gyvuliai, juos pašers, realizuos produkciją, jau galės sulaukti mirusiojo kreditorių reikalavimų, nes tokius veiksmus galima pripažinti faktiniu valdymu.

Kai palikimas priimamas pradėjus jį valdyti ar padavus palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą dėl palikimo priėmimo, nenustatoma ir jokiame dokumente nefiksuojama palikimo sudėtis, jo vertė. Nesąžiningas įpėdinis gali iššvaistyti palikimą sudarantį turtą. Palikėjo kreditoriams pareiškus ieškinį reikėtų įrodyti, kokia buvo palikimo sudėtis. Tokiais atvejais išryškėja šio palikimo priėmimo būdo (palikimo priėmimo faktiniu turto valdymu) trūkumas, pasireiškia teismo antstolio sudaryto palikimo apyrašo privalumas. Šioje situacijoje notarams reikėtų pamąstyti, kaip galima būtų patobulinti palikimo priėmimo sandorio turinį. Pavyzdžiui, palikimo priėmimo sandoryje galėtų būti įvardinama palikimo sudėtis, kuo detaliau nurodant palikimą sudarantį turtą. Šiuo atveju netinkamas pavyzdys Rusijos teisės doktrinoje vyraujanti nuomonė, kuriai pritaria ir Rusijos Notarų rūmai, kad esant palikimo priėmimo universalumui, įpėdinis, kreipdamasis į notarą, gali nevardinti turto, o apsiriboti tik vienu sakiniu „priimu visą mirusiajam priklausantį turtą“.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.59 str., pradėjęs valdyti palikimą įpėdinis, jeigu yra kitų įpėdinių, neturi teisės disponuoti paveldimu turtu, kol sueis trys mėnesiai nuo palikimo atsiradimo dienos arba kol jis gaus paveldėjimo teisės liudijimą. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatyta, kad iki sueis 3 mėnesių terminas, įpėdinis turi teisę atlikti tik Civilinio kodekso 5.59 str. 2 d. nurodytus veiksmus:

- 1) apmokėti palikėjo gydymo ir slaugymo ligos metu išlaidas, taip pat jo laidojimo ir kapo sutvarkymo išlaidas;
- 2) išlaikyti fizinius asmenis, kurie buvo palikėjo išlaikomi;
- 3) užtikrinti normalų įmonės (ūkio) funkcionavimą;
- 4) patenkinti reikalavimus, kylančius iš darbo santykių;
- 5) apsaugoti ir tvarkyti paveldimą turtą.

Šis straipsnis numato atvejus, kai įpėdinis, pradėjęs faktiškai valdyti palikimą, gali turėti būtinų išlaidų. Toks įpėdinis gali sudaryti sutartis, reikalingas įmonės ar ūkininko ūkiui funkcionuoti. Tačiau paveldimą turtą sudaro ne tik registruojamas daiktas, gali būti ir brangus neregistruojamas daiktas, pavyzdžiui, juvelyriniai dirbiniai, audio - video aparatūra. Tokiais atvejais, vienam iš įpėdinių pasinaudojus teise tokiu turtu disponuoti, kyla konfliktų. Be to, remdamasis Civiliniame kodekse suteikta teise, įpėdinis gali sudaryti jam nenaudingų sutarčių, o paskui atsisakyti palikimo. Tada atsiranda problemų ne tik kitiems įpėdiniams, sutarčių šalims, bet ir palikėjo kreditoriams. Likusieji įpėdiniai

tuomet turėtų įrodinėti, kokie daiktai priklauso palikėjui ir pan.

Dažnas klausimas, ar palikimo priėmimą jį faktiškai valdant gali konstatuoti notaras ir tokį faktą perduoti Testamentų registru. Nei Notariato įstatymas, nei kiti norminiai aktai nesuteikia notarui nei teisės, nei galimybės visapusiškai ir išsamiai ištirti visas aplinkybes, netgi priešingai, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 444 str. 1 d. būtent teismas nustato tuos juridinę reikšmę turinčius faktus, nuo kurių priklauso asmenų asmeninių ar turtinių teisių atsiradimas, pasikeitimas ar pabaiga. Taigi nors Lietuvos Aukščiausias Teismas yra pasisakęs, kad gyvenimas patalpoje po palikėjo mirties, gyvenamosios patalpos remontas ir kitokia jos priežiūra yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad įpėdinis faktiškai pradėjo palikimą valdyti, taigi ir priėmė jį, šiandien, notarinė praktika formuojama ta linkme, kad notaras pats negali nustatyti, ar įpėdiniai faktiškai turtą valdo, ir tai yra teismo prerogatyva.

Tad jeigu įpėdinis, praleidęs nustatytą terminą kreiptis į notarą, gyvena paveldimame name ar bute, nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad gyvenimas patalpoje po palikėjo mirties yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad įpėdinis faktiškai pradėjo palikimą valdyti, faktinio palikimo priėmimo faktą turi nustatyti teismas. Pirmiausia, notaras neturi tikrų duomenų ar įpėdinis tikrai gyveno tame name, dažnai tai būna tik formalus gyvenamosios vietos deklaravimas, antra, kokiomis teisėmis jis ten gyveno, ar buvo tik pasyviu naudotoju, o nevykdė savo, kaip paveldėto turto savininko (bendraturčio) pareigų. Be to, palikimo priėmimas yra universalus, jei nustatysim faktą, kad įpėdinis faktiškai valdė namą, o vėliau paaiškės, kad yra neatkurtos nuosavybės teisės į žemę, ir dar yra įpėdinių, apie kuriuos notaras neturi duomenų, o įpėdinis apie juos nutylėjo, notaras įsivels į begalinių teisminių ginčų maratoną.

Svarbu akcentuoti dar vieną aspektą dėl palikimo priėmimo mirus vienam iš sutuoktinių. Žinoma, pergyvenęs sutuoktinis gali pasinaudoti bet kuriuo įstatyme numatytu būdu palikimui priimti, tačiau jei sutuoktiniai nebuvo sudarę vedybų sutarties, turtu jie naudojasi, valdo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka. Tai reiškia jų dalys nėra išskirtos, jos preziumuojamos esant lygiom, tačiau niekaip neapibrėžta kuri daikto pusė yra vyro, kuri, žmonos. Todėl sutuoktinis, pergyvenęs kitą sutuoktinį, net pats to nenorėdamas ar nežinodamas prižiūri turtą, juo rūpinasi kartu valdydamas ir mirusiojo dalį. Logiška būtų laikytis nuomonės, kad sutuoktinis, kuris praleido trijų mėnesių terminą palikimui priimti, gali kreiptis į notarą su prašymu išduoti paveldėjimo teisės liudijimą preziumuojant, kad šis faktiškai palikimą valdo.

Tuo tarpu Rusijos Federacijos civilinio kodekso⁷¹ 1153 str. išvardinti pagrindai, kuriems esant notaras turi teisę pripažinti įpėdinį faktiškai priėmusiu palikimą be kreipimosi į teismą. Notarams Rusijoje pateiktas pavyzdinis sąrašas dokumentų, kurių pagrindu notaras gali daryti tokias išvadas. Lietuvos įstatymuose taip pat reikia numatyti tokius pagrindus, kad nekiltų nesusipratimų nustatant, kieno, notaro ar teismo, funkcijoms priklauso fakto, kad įpėdinis priėmė palikimą faktiškai pradėdamas paveldimą turtą valdyti, nustatymas.

Jei nepilnamečio tėvai ar globėjai per nustatytą terminą nepaduoda pareiškimo palikimo vietos notarui, o nepilnamečiai asmenys gyveno viename name su palikėju, tai sulaukę pilnametystės jie turi teisę pareikalauti jiems priklausančios palikimo dalies iš kitų įpėdinių. Tai ypač aktualu, kai turtas paliekamas testamentu. Tad verta pasvarstyti, ar šiuo atveju nebūtų tikslinga taikyti atsakomybės priemonių tėvams ar globėjams, o ne bandyti išreikalauti dalį turto iš sąžiningų įpėdinių ar net trečiųjų asmenų, jei toks turtas buvo perleistas.

Lietuvos teisėje terminai paveldėjimo liudijimui išduoti yra nenustatyti. Įstatyme numatyta tik tiek, kad paveldėjimo liudijimas išduodamas suėjus trims mėnesiams po palikėjo mirties. Todėl faktiškai turtą valdantis įpėdinis bet kada gali atvykti pas notarą pareikšdamas, kad jis faktiškai valdo turtą ir prašyti išduoti paveldėjimo liudijimą net ir tada, kai paveldėjimo liudijimas išduotas kitiems įpėdiniams, kurie palikimą priėmė kreipdamiesi į notarą. Be to, įstatyminiai įpėdiniai gali nežinoti apie testamentinius, faktiškai palikimą valdančius įpėdinius, ypač jei testamentas buvo sudarytas iki Testamentų registro veiklos pradžios. Šiandien Lietuvos notarai dažnai susiduria su situacija, kai keliems įpėdiniams į dalį turto išduotas paveldėjimo teises liudijimas, ir ateina dar vienas įpėdinis su teismo sprendimu, kad faktiškai priėmė palikimą. Net ir nesant tarp jų ginčo, notaras negali išduoti papildomo liudijimo į kita turtą ir naujam įpėdiniui, kol nebus pripažintas negaliojančiu ar iš dalies negaliojančiu pirmasis paveldėjimo teisės liudijimas.

Prancūzijos civilinis kodeksas⁷² nustato, kad palikimas yra priimtas faktiškai (angl. - *by conduct*), jei asmuo atlieka tokius veiksmus, kuriuos gali atlikti tik įpėdinis, ir tai rodo jo valią priimti palikimą. Turto saugojimas, priežiūra ir administravimas nėra laikomi veiksmais, kuriais priimamas palikimas, jeigu tokiais veiksmais nėra prisiimamos įpėdinio teisės (778, 779 str.).

⁷¹ The Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter64.html>>.

⁷² Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-23]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm>.

Latvijos Respublikos civilinis kodeksas nustato, kad „palikimas taip pat gali būti priimtas faktiškai, jei asmuo atlieka tokius veiksmus, iš kurių matosi, kad asmuo pripažįsta save įpėdiniu“. Mūsų teisėje numatytas panašus reikalavimas tuo aspektu, kad pripažįstama, jog palikimas priimtas faktiškai, jei asmuo atlieka tokius veiksmus, iš kurių matosi, kad asmuo elgiasi su turtu kaip su savo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. 1 d.). Tačiau pas mus, netgi nurodžius, kokie pavyzdiniai veiksmai yra faktinis palikimo valdymas, ši norma kelia problemų ir neaiškumo, tad pagal Latvijos civilinį kodeksą, nesusipratimų nagrinėjamos normos atžvilgiu turėtų būti dar daugiau.

Italijos civilinio kodekso⁷³ 474 str. taip pat numatyta, kad „palikimo priėmimas gali būti išreikštas arba „tylus“, 476 str. konkretizuojant, kad „įpėdinis palikimą priima tyliai, kai šaukiamas paveldėti atlieka veiksmus, parodančius jo ketinimą priimti palikimą, kurių negalėtų atlikti nebūdamas įpėdiniu“. Tačiau pavyzdinio sąrašo veiksmų, iš kurių matytųsi, kas yra „palikimo priėmimas „tyliai“, taip pat kaip ir Latvijos kodekse nepateikta.

Taigi nors teorijoje ir praktikoje susiduriame su įvairiomis problemomis taikant Lietuvos paveldėjimo teisės normas, numatančias palikimo priėmimą faktiniu valdymu, užsienio valstybių teisė to neaiškumo nepadedą išspręsti nustatydamą dar abstraktesnes teisės normas.

2.3. Kreipimasis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo

Norintis priimti palikimą įpėdinis gali kreiptis ne tik į palikimo atsiradimo vietos notarų biurą ar faktiškai pradėdamas valdyti paveldimą turtą, bet taip pat ir paduoti prašymą palikimo atsiradimo vietos teismui dėl antstolio paveldimo turto aprašo sudarymo (Civilinio kodekso 5.53 str.). Tai yra naujas palikimo priėmimo būdas, įtvirtintas Civiliniame kodekse, nes 1964 m. Civilinis kodeksas tokio palikimo priėmimo būdo nenustatė. Lietuvoje dėl tokio apyrašo sudarymo priimančias palikimą įpėdinis arba įpėdiniai kreipiasi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą, o teismas apyrašą sudaryti paveda teismo antstoliui.

Turto aprašas sudaromas laikantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53-5.54 straipsniuose, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 677 straipsnyje ir Sprendimų vykdymo instrukcijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos teisingumo

⁷³ The Italian Civil Code. Release 91-1. OCEANA PUBLICATIONS, INC, Dobbs Ferry N. Y: 1999.

ministro 2005-10-27 įsakymu Nr. 1R-352⁷⁴, nustatytų taisyklių. Įpėdinis privalo pateikti visus duomenis, reikalingus palikėjo turto apyrašui sudaryti. Apyraše turi būti:

1) visas daiktų, sudarančių palikimą, sąrašas, nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas jų vertei nustatyti;

2) įvardijamos visos žinomos skolinės palikėjo teisės ir pareigos, nurodant palikėjo kreditorius ir skolininkus.

Apyraše nurodomi visi palikėjo daiktai, jų skiriamieji požymiai ir vertė arba jai nustatyti reikalingos aplinkybės, taip pat nurodomos visos žinomos skolinės palikėjo teisės ir pareigos. Atvykęs pas antstolį, įpėdinis arba jo įgaliotas atstovas paprastai pateikia vykdyti teismo nutartį dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo bei prašymą užklausti konkrečias kredito įstaigas, kreiptis į oficialius registrus ir išsiaiškinti, ar palikėjas turėjo registruotų transporto priemonių, o atskirais atvejais – patikrinti, ar jis neturėjo akcijų, tai yra, užklausti centrinį depozitoriumą. Antstolių rūmų duomenimis, antstolių praktikoje yra pasitaikę ir tokių atvejų, kai, sudarant turto apyrašus, teko kreiptis į uždarytų akcinių bendrovių vadovus ir aiškintis, ar buvęs akcininkas turėjo paprastųjų vardinių akcijų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str. 4 d. įtvirtinta įpėdinio pareiga pateikti visus jam žinomus palikėjo turto duomenis, kurie reikalingi apyrašui sudaryti. Straipsnio 5 dalyje nustatyti pagrindiniai apyrašui keliami reikalavimai. Pirma, į apyrašą įrašomi visi daiktai, sudarantys palikimą nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas jų vertei nustatyti. Tokios aplinkybės yra daiktų kaina, įgijimo data, būklė, pobūdis, meninė, antikvarinė ar rinkos vertė. Taip pat nurodomi individualūs daiktų požymiai (mašinų, prietaisų markė, gamintojas, numeris, spalva, gyvulių amžius, spalva ir pan.). Antra, apyraše turi būti nurodyti visi žinomi palikėjo reikalavimai jo skolininkams, šių reikalavimų pobūdis, sumos, įvykdymo terminai, dokumentai, parvirtinantys šių reikalavimų buvimą. Apyraše turi būti nurodyti ir žinomi palikėjo kreditorių reikalavimai, jų sumos, pobūdis, įvykdymo terminai ir kita.

Tačiau iš esamo teisinio reglamentavimo neaišku, kokios yra antstolio pareigos tuo atveju, kai įpėdiniai nurodo atlikti tik dalį užklausų palikėjo turtui nustatyti arba sako, kad užklausų visai nereikia, nes „viską padarys notaras“. Ar tokiu atveju antstolis turi pareigą aprašyti visą palikėjo turtą, ar tik tą, kurį nurodė įpėdinis? Remiantis tuo, kad įstatyme numatyta, jog antstolio apyraše surašomas visas palikėjui žinomas turtas, o ne visas palikėjui priklausantis turtas (tarp jų visos reikalavimo teisės ir pareigos), be to,

⁷⁴ Žinios, 2005 11 03, Nr. 130-4682.

nereikalaujama sudarant apyrašą tikrinti, ar dar egzistuoja kokio nors palikėjui priklausančio turto, tą daro notaras, išduodamas įpėdiniui paveldėjimo teisės liudijimą, turi būti remiamasi antruoju principu. Darbo praktikoje antstoliai, sudarinėdami apyrašus, turėtų vadovautis tik teismų nutartimis bei įpėdinių nurodymais, kokį turtą reikia aprašyti. Taip pasireiškia teismo antstolių apyrašų formalus pobūdis.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse taip pat nurodyti apyrašo formai keliami reikalavimai. Apyrašą pasirašo antstolis, įpėdinis (įpėdiniai), dalyvavęs jį surašant, ir gali pasirašyti kiti dalyvavę asmenys. Be to, apyrašo pabaigoje įpėdinis turi pasirašytinai paliudyti, kad apyraše nurodytas visas jam žinomas palikėjo turtas (daiktai, turtinės teisės ir pareigos, skoliniai reikalavimai ir pareigos, t.y. nurodyti asmenys, kurie skolingi palikėjui, ir asmenys, kuriems skolingas palikėjas, bei skolų dydis). Šis paliudijimas prilyginamas įpėdinio priesaikai. Tokiu paliudijimu įpėdinis garantuoja, kad jis ne nuslėpė jokio palikėjo turto.

Svarbu pažymėti, kad iki šiol nėra oficialiai patvirtintų paveldimo turto apyrašų blankų, todėl antstoliams tenka naudotis areštuojamo turto aprašų blankais, kuriuos jie patys koreguoja.

Paveldimo turto apyrašų sudarymas yra gana komplikuota antstolių darbo sritis, nes teisės aktai nereglementuoja šių dokumentų sudarymo tvarkos. Paveldimo turto apyrašus, kurie gali būti naudojami sprendžiant sudėtingus turtinius ginčus, antstoliams dažnai tenka sudarinėti vadovaujantis tik bendrosiomis teisės normomis ir savo supratimu. Be to, paveldimo turto apyrašų institutas iki šiol nelabai populiarus, remiantis Testamentų registro statistiniais duomenimis⁷⁵, pareiškimai palikimui priimti pagal teismo antstolio sudarytus apyrašus sudaro tik kelis nuošimčius visų pareiškimų, todėl trūksta ir praktinės šio darbo patirties, ir teismų praktikos, kuria vadovaujantis būtų galima spręsti ginčytinus klausimus.

Viena iš dažnesnių problemų, sudarant turto apyrašus, yra palikėjo turto įkainojimas. Antai paveldint žemę reikia apyraše įvertinti pasėlius, vaismedžius, mišką, pastatus ir statinius, palikėjo prievolines teises ir pareigas, susijusias su žeme. Paveldint pastatus reikia apyraše fiksuoti jų būklę, vertę, pastato priklausinius ir jų būklę bei palikėjo teises ir pareigas, susijusias su paveldimu pastatu. Jeigu turtas registruotas oficialiuose registruose, aprašant turtą galima remtis šių registru duomenimis. Tačiau kartais registruose nurodyta vertė, ypač žemės sklypų, labai skiriasi nuo rinkos kainos. Todėl antstoliai dažnai įkainoja turtą atsižvelgdami į rinkos kainas. Laikomasi principo,

⁷⁵ Centrinė hipotekos įstaiga *Testamentų registro statistiniai duomenys*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.lhr.lt/index.php?-1130964871>>.

kad turtas turi būti įkainojamas tos dienos rinkos kainomis, kokios galiojo asmeniui priimant palikimą. Dar sudėtingiau būna aprašyti kilnojamąjį palikėjų turtą, ir ypač specifinius daiktus - meno kūrinius, juvelyrikos dirbinius – kadangi nustatyti jų vertę be ekspertų antstoliams labai sudėtinga, o įstatymai neišpareigoja įpėdinių tokiais atvejais pasitelkti kvalifikuotus vertintojus. Todėl būtų svarbu teisės aktuose aiškiai apibrėžti, kaip turi būti nustatoma aprašomo palikėjo turto vertė. Tai sumažintų ir galimų ginčų dėl turto dalybų tikimybę, kai į vieną palikimą pretenduoja keli, tarpusavyje nesutariantys įpėdiniai.

Kai kuriais atvejais apyrašai sudaromi įpėdiniui pateikus išrašą iš registru apie mirusiojo turtą. Tačiau išduodamas paveldėjimo teisės liudijimą notaras reikalauja dar dokumentų. Iš tikrųjų sudarydami apyrašą, pavyzdžiui, jei objektas yra žemė, turi būti įvardinti bei įvertinti pasėliai, vaismedžiai ir pan. Deja, tokių apyrašų Lietuvoje dar nebuvo.

Civilinio kodekso Penktosios knygos VI skyriuje paveldimo turto apyrašas tik minimas aptariant įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas. Nei kodekse, nei Antstolių įstatyme⁷⁶, nei kokiam nors poįstatyminiame akte antstolio veiksmai ir įgaliojimų ribos sudarant paveldimo turto apyrašą nėra detalizuoti. Laikytina, kad sudarydamas paveldimo turto apyrašą teismo pavedimu antstolis pagal Antstolių įstatymo 21 str. 1 d. atlieka veiksmus, kurie įvardijami kaip „kitos įstatymų nustatytos funkcijos“. Tačiau nėra aišku, kokia apimtimi antstolis gali naudotis valstybės suteiktais įgaliojimais, kai atlieka būtent šią funkciją – sudaro paveldimo turto apyrašą.

Turto apyrašo sudarymo terminą nustato teismas. Šis terminas negali būti ilgesnis nei vienas mėnuo. Tik tais atvejais, kai paveldimas turtas yra keliose vietose arba yra daug palikėjo kreditorių, apyrašo sudarymo terminas negali būti ilgesnis nei trys mėnesiai. Analogiškas vieno ir trijų mėnesių terminas su tam tikromis sąlygomis numatytas Klaipėdos krašte galiojusiame Vokietijos civiliniame kodekse: „lengvatinis terminas ne trumpesnis kaip vienas mėnuo ir ne ilgesnis kaip trys mėnesiai, įpėdinio prašymu teismas galėjo pailginti terminą, įpėdiniui negalint laiku atlikti palikimo aprašymo dėl nenugalimos jėgos, teismas paskirdavo naują terminą, ši nuostata buvo taikoma ir kai įpėdinis ne dėl savo kaltės nežinojo apie termino paskyrimą, lengvatinio termino paskyrimas negaliojo, jeigu buvo įsteigtas palikimo valdymas arba paskelbtas konkursas“⁷⁷.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, kad jeigu bent vienas įpėdinis

⁷⁶ Žinios, 2002, Nr. 53-2042.

⁷⁷ *Cit. op.* 13, p.117.

priėmė palikimą pagal apyrašą, tai ir visi kiti įpėdiniai laikomi priėmusiais palikimą pagal apyrašą. Jeigu įpėdinių yra keletas, kiekvienas palikimą priima individualiai (palikimo priėmimas yra vienašalis kiekvieno įpėdinio sudaromas sandoris), tačiau jeigu bent vienas iš įpėdinių palikimą priėmė pagal apyrašą, tai visi kiti įpėdiniai, nesvarbu, koku būdu jie priėmė palikimą, laikytini priėmusiais palikimą pagal apyrašą ir už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu. Vadinasi, jeigu vienas įpėdinis priėmė palikimą paduodamas pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui, o priėmus palikimą, jau kilo teisinės pasekmės, įpėdinis vis dar gali priimti palikimą pagal teismo antstolio apyrašą. Vadinasi, kad jau kartą priėmęs palikimą, įpėdinis gali dar kartą jį priimti. Ir atvirkščiai, priėmęs pagal apyrašą, nebegali palikimo priimti pagal pareiškimą, paduodamą notarui. Todėl palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui tampa nereikšmingas. Tuo tarpu Civilinis kodeksas visus tris palikimo priėmimo būdus įvardina kaip lygiaverčius. Įstatymų leidėjas turi įtvirtinti palikimo priėmimo būdų santykį taip, kad kartą priėmus palikimą, nebereiktų ir nebebūtų galima jį priimti dar sykį.

Įpėdinis, priėmęs palikimą, kai yra keletas įpėdinių, tampa dalinės visų įpėdinių nuosavybės bendraturčiu. Jis priėmęs palikimą įgyja atitinkamą dalį nuosavybės teisės į kiekvieną palikimo sudėtyje esantį daiktą, atitinkamą dalį teisių ir pareigų, išplaukiančių iš prievolinių santykių, išskyrus atvejus, kai pagal testamentą įpėdinis paveldi konkretų daiktą ar konkrečius testamente nurodytus daiktus. Tokiu atveju gali būti netikslinga sudaryti apyrašą, nes testamentu paskirtas konkretus daiktas, banko indėlis ir panašiai, tačiau gali būti tikslinga sudaryti apyrašą, kai paveldimi nekilnojamieji daiktai (žemė, pastatai ir pan.), nes jie paprastai paveldimi kartu su visais priklausiniais, o šie testamente paprastai nenurodomi, nors jų vertė gali sudaryti nemažą palikimo dalį.

Jeigu įpėdinis po aprašo sudarymo sužino apie į aprašą neįtrauktą turtą, jis per 3 dienas nuo šių aplinkybių sužinojimo dienos turi pranešti apie tai teismui, kad antstolis papildytų aprašą.

Svarbu akcentuoti, kad jeigu įpėdinis yra nesąžiningas, t.y. dėl savo kaltės nepateikė duomenų aprašui sudaryti arba pateikė ne visus duomenis, nurodė ne visą jam žinomą palikėjo turtą, nuslėpė palikėjo skolininkus, jo iniciatyva į palikimo sudėtį buvo įrašyta nesanti skola, taip pat jeigu sužinojęs apie į aprašą neįrašytą turtą neinformuoja apie tai teismo, kad būtų papildytas aprašas, jis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu (Civilinio kodekso 5.54 str. 1 d.). Įpėdinio kaltė preziumuojama. Kilus ginčui, įpėdinis turi įrodyti, kad jo kaltės nėra.

Palikimo apyrašą sudaryti gali pareikalauti ir palikėjo kreditoriai. Palikėjo kreditoriai turi teisę patys dalyvauti sudarant palikimo apyrašą arba įgalioti kitą asmenį

dalyvauti jį sudarant. Teismas privalo leisti susipažinti su palikimo apyrašu kiekvienam, kuris įrodo teisėtą interesą susipažinti su apyrašu. Paveldimo turto apyrašus sudarantys antstoliai įpėdinių prašymu gali patikrinti, ar palikėjas neturėjo kokių nors jiems nežinomų skolinių įsipareigojimų bankams, lizingo bendrovėms ir pan.⁷⁸. Taigi palikimo apyrašas sudaromas tiek palikėjo kreditorių, tiek įpėdinių interesais⁷⁹. Sudarius palikimo apyrašą nustatoma palikimo sudėtis. Pagal apyrašą galima įvertinti palikimą. Tokiu atveju palikėjo kreditoriams pareiškus reikalavimus nereikės nustatinėti palikimo sudėties.

Praktikoje kyla klausimų, kiek apyrašų gali būti sudaroma. Pagal įstatymų nuostatas, galima teigti, kad palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismo pavedimu sudaromas vienas turto apyrašas. Tokią išvadą galima padaryti remiantis Civilinio kodekso 5.50 str. 2 d., pagal kurią „mirusio asmens įpėdinis turi teisę priimti palikimą pagal apyrašą“, Civilinio kodekso 5.53 str. 2 d., kad „dėl apyrašo sudarymo kreipiamasi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą, o šis apyrašą sudaryti paveda antstoliui“, Civilinio kodekso 5.53 str. 1 d., pagal kurią, „esant keliems įpėdiniams ir bent vienam jų priėmus palikimą pagal apyrašą, laikoma, kad visi įpėdiniai priėmė palikimą pagal apyrašą“, ir to paties straipsnio 7 d., pagal kurią „paaiškėjus, kad ne visas palikėjo turtas įtrauktas į apyrašą, apie tai turi būti pranešta teismui, kad antstolis papildytų apyrašą“. Tačiau praktikoje dėl paveldimo turto apyrašų skaičiaus yra ir visiškai priešinga pozicija - įstatymams neprieštarautų ir kelių paveldimo turto apyrašų sudarymas, nes tokiu atveju apyrašai vienas kitą tik papildytų. Todėl svarstyтина, ar tikrai būtina visą palikėjo turtą fiksuoti tik viename apyraše, o jeigu tai būtina – kokiomis administracinėmis priemonėmis užtikrinti, kad teismai nepriimtų keleto nutarčių dėl to paties palikėjo turto apyrašų, kai su prašymais kreipiasi keli įpėdiniai.

Dabartinėje praktikoje pasitaiko situacijų, kai skirtingi teismai dėl to paties palikėjo priima dvi savarankiškas nutartis, du įpėdiniai kreipiasi į skirtingus antstolius ir sudaromi du visiškai skirtingi apyrašai. Be to, paveldimas turtas dažnai būna keliose vietose. Tačiau esant keliems apyrašams, notarui gali iškilti klausimas, kuriuo iš jų vadovautis, jeigu dvejuose apyrašuose nurodoma skirtinga tų pačių daiktų vertė. Dažniausiai teismai savo nutartyse nurodo tik tai, kokio palikėjo turtą antstolis turėtų aprašyti, o antstolį savo nuožiūra pasirenka pats įpėdinis. Bet yra pasitaikę ir tokių nutarčių, kai teisėjas, įpėdinio prašymu priimdamas nutartį, nurodo ir konkretų antstolį, kuris turėtų sudaryti apyrašą.

Įpėdiniams naudinga pasirinkti šį palikimo priėmimo būdą, jeigu palikėjas turėjo

⁷⁸ Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

⁷⁹ *Cit. op. 22*, p. 30.

skolų arba įpėdiniams nėra žinoma, ar palikėjas jų turėjo⁸⁰. Taip yra todėl, kad priėmus palikimą pagal aprašą, įpėdinis atsako už palikėjo skolas tik paveldėtu turtu (Civilinio kodekso 5.53 str.). Taigi įstatymai suteikia galimybę įpėdiniams apsisaugoti nuo galimų netikėtumų ir išvengti atsakomybės už paveldimą turtą viršijančias palikėjo skolas. Palikimas įpėdiniui nevirs našta, jeigu bus priimtas pagal paveldimo turto apyrašą⁸¹.

Į šią įstatymo nuostatą, turėtų atkreipti tinkamą dėmesį priimančių palikimą nepilnamečių įpėdinių globėjai. Dažniausiai teismas duoda leidimą nepilnamečio įpėdinio vardu sudaryti palikimo priėmimo sandorį globėjui, nenurodant palikimo priėmimo būdo. Palikimo priėmimo būdą pasirenka nepilnamečio įpėdinio globėjas. Vis dėl to, Lietuvos teisėje, kurioje įtvirtintas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, turėtų būti imperatyviai įtvirtinta, kad nepilnamečio įpėdinio vardu palikimas priimamas tik trečiuoju būdu – pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Tokias normas įtvirtino tiek Latvijos Respublikos civilinis kodeksas (709 str.), tiek Italijos civilinis kodeksas (471 str.).

Privalomieji įpėdiniai (vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.20 str. 1. d., tai - palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (tėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas) taip pat turi priimti palikimą. Tačiau jie neturėtų atsakyti už mirusiojo skolas savo turtu, jeigu privalomoji palikimo dalis priimta ne pagal antstolio sudaryta aprašą, nes priešingu atveju netektų prasmės šio instituto paskirtis – t.y. įpėdinio, kurį reikia išlaikyti, turtinių interesų apsauga. Tad kad nekiltų nesusipratimų, reikia imperatyviai įtvirtinti įstatyme, kad privalomieji įpėdiniai kaip ir nepilnamečiai palikimą turi priimti tik pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Priešingu atveju, kai, palikimą priėmus kitu būdu, jiems teks atsakyti visu savo turtu, neteks prasmės privalomosios palikimo dalies paskirtis.

Pažymėtina, kad tik teismo antstolio sudarytas palikimo apyrašas apriboja palikėjo atsakomybę už palikėjo skolas vien paveldėtu turtu. Tokių teisinių padarinių nesukelia palikimo apyrašas, sudarytas paties įpėdinio dalyvaujant liudytojams, ar kitų įstaigų ir institucijų sudarytas apyrašas, įskaitant sudarytą notaro.

Klaipėdos krašte galiojusiame Vokietijos civiliniame kodekse taip pat numatyta, kad „palikimo apraše turėjo būti aprašyti paveldimieji daiktai, nurodant jų vertę, ir skolas. Aprašant palikimą turėjo dalyvauti valdžios atstovas arba notaras, įpėdinio prašymu aprašymą turėjo atlikti teismas ar pavesti valdžios atstovui arba notarui ir aprašą patekti

⁸⁰ *Cit. op.* 21.

⁸¹ Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

teismui“⁸².

Galima situacija, kad įpėdinis neturi turto, iš kurio palikėjo kreditoriai galėtų išieškoti palikėjo skolas, ir yra nesuinteresuotas priimti palikimo pagal apyrašą. Todėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str. 8 d. palikėjo kreditoriams suteikiama teisė patiems kreiptis į palikimo atsiradimo vietos teismą ir prašyti, kad šis pavestų teismo antstoliui sudaryti palikimo apyrašą. Palikėjo kreditoriai taip pat turi teisę dalyvauti sudarant palikimo apyrašą, kai tai atliekama įpėdinio prašymu.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str. 9 d. kiekvienam suinteresuotam asmeniui suteikiama teisė susipažinti su palikimo apyrašu, bet nenurodyti asmenys, kuriuos galima laikyti suinteresuotais. Tai galėtų būti kiti įpėdiniai, palikėjo kreditoriai, palikėjo bendraturčiai, asmenys, kurių turtas nepagrįstai įtrauktas į apyrašą ir kiti.

Viena didžiausių problemų, susijusių su palikimo priėmimu pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, yra ta, kad antstolis neatlieka tiriamųjų veiksmų, įpėdinis pats įvardija palikėjo skolas, kreditorius vis tiek privalo kreiptis į teismą, todėl turto apyrašas yra tik formalus dokumentas. Teismas įpareigojęs antstolį sudaryti apyrašą, neperduoda duomenų Testamentų registru. Dėl formalaus pobūdžio, palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, dar laikoma nereikšminga ir nebūtina, retai naudojama procedūra⁸³.

Taigi šis (palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą) palikimo priėmimo būdas turi palengvinti kreditorių padėtį, kadangi jiems nereikia nustatinėti palikimo sudėties ir iš karto galima jį įvertinti. Deja, antstoliai turto neieško, o apyrašus sudaro tik iš įpėdinių žodžių. Į tokį apyrašą įtraukiami tik nekilnojamieji daiktai, kilnojamieji registruotini daiktai bei individualios įmonės. Antstoliai į vietą nevažiuoja, jokių daiktų neaprašinėja ir neieško.

Akcentuotina, kad įpėdinis, priėmęs palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą, turi kreiptis į palikimo atsiradimo vietos notarų biurą ir paduoti prašymą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Šiame prašyme turėtų būti suformuluotas punktas, kad įpėdinis palikimą priėmė pagal teismo antstolio sudarytą palikėjo turto apyrašą. Be kitų dokumentų, reikalingų paveldėjimo bylai tvarkyti, turi būti pridėtas palikėjo turto apyrašo originalas ar notaro paliudyta šio dokumento kopija. Jeigu yra keletas įpėdinių, tai bent vienam iš jų priėmus palikimą pagal apyrašą, laikoma, kad ir visi kiti įpėdiniai priėmė palikimą pagal apyrašą ir jie atsako už palikėjo skolas tik paveldėto turto verte.

⁸² *Cit. op.* 13, p. 117.

⁸³ Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

Dažnai kreditoriai klausia antstolių, ką daryti jeigu įpėdinis, priėmęs palikimą pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, vengia atsiimti paveldėto turto nuosavybę įrodantį dokumentą - paveldėjimo teisės liudijimą - iš notaro. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.66 str. 1 d. įpėdiniai gali, bet neprivalo prašyti palikimo atsiradimo vietos notarą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Taigi prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą yra įpėdinio teisė, o ne pareiga. Įpėdinis, priėmęs palikimą, tampa paveldėto turto savininku nepriklausomai nuo to, ar jis turi paveldėjimo teisės liudijimą. Jeigu palikimą sudaro registruojami viešame registre daiktai, įpėdinis negalės jų įregistruoti viešame registre neturėdamas jo nuosavybės teises patvirtinančio oficialaus dokumento (paveldėjimo teisės liudijimo, teismo sprendimo), ir kreditorinių reikalavimų patenkinimas sustos tam tikrą laiką negalint užbaigti vykdomosios bylos. Šia problemą galima išspręsti pareiškiant ieškinį teisme dėl paveldimo turto priteisimo. Taip pat problemą siūlo spręsti ir antstoliai⁸⁴.

Taigi įvairių keblumų sudarant turto apyrašus kelia ne tik padrikas teisinis reglamentavimas, bet ir nesutvarkyta techninė šios funkcijos vykdymo pusė.

3. Paveldėtojo atsakomybė už palikėjo skolas

Galiojantys įstatymai numato, jog palikimą priėmęs įpėdinis ne tik įgyja teisę į turtą, bet ir prisiima skolas bei kitas palikėjo prievoles. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.52 str. numatyta, kad „įpėdinis, kuris priėmė palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Jeigu nurodytu palikimo priėmimo būdu palikimą priėmė keletas įpėdinių, visi jie už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu“. Anksčiau, kai priimdavo palikimą įpėdiniai pagal testamentą arba pagal įstatymą, jie paveldėdavo tą turtą, kuris yra paliktas, ir atsakydavo už palikėjo skolas tik tuo turtu, kurį paveldi. Visuomenę gąsdina nuostata, kad atsakoma už skolas ne tik paveldimu turtu, bet ir savo asmeniniu turtu. Tačiau ne visos skolos yra paveldimos ir ne visada pagal įstatymą atsakoma ne tik paveldėtu, bet ir savo asmeniniu turtu.

3.1. Paveldimos skolos

Visų pirma reikia žinoti, kas apskritai pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą

⁸⁴ *Ibidem.*

gali būti paveldima. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.97 str. (civilinių teisių objektų rūšys) nurodyta, kad civilinių teisių objektais yra: „daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veismų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės“. Pateikiamas sąrašas nėra baigtinis. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.1. str. 2. d. numatyta, kad „paveldimi materialūs dalykai (nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai) ir nematerialūs dalykai (vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kt.), palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir palikėjo turtinės prievolės, įstatymų numatytais atvejais intelektinė nuosavybė (autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės turtinės teisės bei teisės į pramoninę nuosavybę) ir kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos“. Taigi įpėdinis paveldi visą palikėjo turtą. Paveldimas turtas yra palikėjui nuosavybės teise priklausantys nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai, daiktinės teisės (valdymo teisė, užufruktas, užstatymo teisė), intelektinė nuosavybė, kurią sudaro autoriaus, atlikėjo, fonogramos gamintojo turtinės teisės ir pramoninė nuosavybė (išradėjo teisė paduoti išradimo paraišką, gauti išradimo patentą, teisė į patentą ir patento suteikiamos teisės⁸⁵, pramoninio dizaino autoriaus teisė paduoti pramoninio dizaino paraišką, gauti pramoninio dizaino liudijimą, liudijimo suteikiamos teisės⁸⁶, puslaidininkinių gaminių topografijos autoriaus išimtinės turtinės teisės⁸⁷, palikėjo teisės į prekės ženklą⁸⁸.

Paveldėjimo teisės komentaro autorius teigia, kad „įpėdiniui paveldėjimo būdu pereina prievolinės palikėjo teisės ir pareigos (pagal sutartines prievoles, pavyzdžiui, pirkėjo ir pardavėjo, nuomotojo ir nuomininko teisės ir pareigos)⁸⁹. Tačiau nereikėtų akiai sekti šiuo aiškinimu, nes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 str. 1, 2 d. įtvirtintas sutarčių laisvės principas, kuriuo vadovaujantis tam tikrais atvejais – mirusios šalies teisių perėmėjas - pats gali nuspręsti dėl tolimesnio sutarties vykdymo arba sudarymo savo nuožiūra. Civiliniame kodekse yra įtvirtintų atvejų, kada teisės ir pareigos pagal sutartis nebūtinai pereina palikėjo įpėdiniams. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.494 str. 1 d. sieja teisių ir pareigų perėjimą pagal nuomos sutartį su jos registracija, numatant, kad „kai išnuomoto daikto nuosavybės teisė iš

⁸⁵ Lietuvos Respublikos patentų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1994, Nr. 8-120).

⁸⁶ Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2002, Nr. 112-4980).

⁸⁷ Lietuvos Respublikos puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1998, Nr. 59-1655).

⁸⁸ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 92-2844).

⁸⁹ VILEITA, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (1). Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5 p. 17.

nuomotojo pereina kitam asmeniui, registruotina nuomos sutartis lieka galioti naujam savininkui, jeigu iš nuomos sutarties atsiradusios teisės įstatymų nustatyta tvarka buvo įregistruotos viešame registre“. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.558 str. 1. d. numato, kad „po žemės nuomininko mirties su nuomos sutartimi susijusios teisės ir pareigos pereina jo įpėdiniams, jeigu šie jų neatsisako“.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuota, kad „paveldėtojo prisiimti įsipareigojimai pagal paskolos sutartį turi būti vykdomi“⁹⁰. Palikimą priimdami įpėdiniai šiuo atveju tampa mirusio skolininko teisių perėmėjai ir kreditorių skolininkai.

Bet įpėdinis nepaveldi palikėjo pareigos, glaudžiai susijusios su jo asmeniu, pavyzdžiui, rangovo pareigos atlikti tam tikrą darbą, autoriaus pareigos sukurti kūrinį ir panašiai. Sutartys, pagrįstos jas sudariusių asmenų savitarpio pasitikėjimu, mirus vienai sutarties šaliai, taip pat baigiasi. Pavyzdžiui, įgaliojimas baigiasi mirus įgaliotojui arba įgaliotiniui, prokuristo teisės ir pareigos nepereina įpėdiniams, nes pati prokūra baigiasi. Įpėdiniai, paveldėję akcijas, įgyja visas akcininko teises ir pareigas⁹¹. Pagal Ūkinių bendrijų įstatymą⁹², mirusio bendrijos nario ar komanditoriaus įpėdiniai paveldi dalį bendrijoje arba įnašą į bendriją. Mirusio bendrijos nario ar komanditoriaus vienas iš įpėdinių gali tapti bendrijos nariu ir įgyti visas palikėjo teises ir pareigas arba įpėdiniai gali atsisakyti stoti į bendriją ir atsiimti paveldimą turtą atskaičius bendrijos likvidavimo nuostolius.

Įpėdiniui pereina procesinės palikėjo teisės, pavyzdžiui, teisė pareikšti ieškinį bet kuriam palikėjo turtinių ir asmeninių neturtinių (išskyrus teisės, kurios baigiasi palikėjo mirties momentu) teisių pažeidėjui. Įpėdiniams nepereina asmeninio pobūdžio šeimos santykių teisės ir pareigos (sutuoktinio, tėvo, vaiko, brolio, sesers, senolio, vaikaičio teisės ir pareigos), taip pat šeimos narių alimentinės teisės ir pareigos⁹³. Palikėjo teisė gauti išlaikymą (alimentus) iš kitų asmenų, teisė gauti žalos, padarytos sveikatos sužalojimu, atlyginimą nepereina įpėdiniams. Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 str. 5 d. sakoma, kad „kai asmuo, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, mirė, išlaikymo pareiga pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, nesvarbu, koks palikimo priėmimo būdas pagal šio kodekso penktosios knygos normas“. Tai reiškia, kad „įpėdiniai neturi pareigos išlaikyti mirusio asmens išlaikomus asmenis iš savo turto, bet

⁹⁰ 2006-05-03 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-309/2006 *G. M. B. v. J. M.*, kat. 30.9.1, 34.5; 38 (S).

⁹¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 64–1914).

⁹² Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1990, Nr. 31–747).

⁹³ *Cit. op.* 89.

jiems pereina palikėjo prievolė teikti priteistą išlaikymą iš jo turto“⁹⁴. Tik reikia atsižvelgti, kad minėta kodekso norma numato, kad teisę gauti išlaikymą iš palikėjo turto turi tik tie asmenys, kuriems išlaikymas buvo priteistas iki palikėjo mirties.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.72 str. 12 d., „kai buvęs sutuoktinis, iš kurio priteistas išlaikymas, miršta, pareiga mokėti išlaikymą pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, neatsižvelgiant į palikimo priėmimo būdą“. Be to, visais atvejais įpėdiniai privalo iš palikėjo turto sumokėti alimentinę išsiskolinimą.

Įpėdiniams nepereina iš darbo teisinių santykių kylančios palikėjo teisės ir pareigos. Tačiau įpėdiniai turi teisę į palikėjui priklausantį, bet palikimui atsirandant neišmokėtą darbo atlyginimą, įpėdiniams taip pat nepereina asmeninio pobūdžio uzufuktas, teisės ir pareigos pagal išlaikymo iki gyvos galvos sutartį. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.449 str. 2 d. numato, kad „neterminuotos (nuolatinės) rentos gavėjo teisės gali būti perduotos reikalavimo perleidimo arba paveldėjimo būdu arba reorganizuojant juridinį asmenį, jeigu sutartis ar įstatymai nenustato ko kita“.

A. Vileita Paveldėjimo teisės komentare teigia, kad „nepaveldimi mirusio asmens reikalavimai atlyginti neturtinę žalą, padarytą pažeidus garbę ir orumą, asmenines neturtines autorius teises“⁹⁵. Tačiau įpėdiniai paveldi teismo priteistą, bet dar neišieškotą tokios žalos atlyginimą, kaip skolą susikaupus pinigų sumai. Įpėdiniams nepereina teisės ir pareigos pagal pavedimo sutartį, bet jie privalo atsiskaityti su palikėjo įgaliotoju ar su jo įgaliotiniu (priimti ataskaitas, sumokėti priklausantį pagal sutartį atlyginimą, perduoti palikėjo gautas vykdant sutartį sumas ar daiktus). Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.792 str. 1 d. 3 p. mirus komisionieriui, komiso sutartis taip pat baigiasi.

Taigi dauguma civilinių teisių objektų yra ir paveldėjimo objektais, išskyrus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.1 str. 3 d. nurodytuosius, t.y. nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu, teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

Palikimą sudaro visas turtas, priklausantis palikėjui, todėl palikimas - tai ne tik aktyvas, t.y. mirusiajam priklausę materialūs daiktai, nematerialūs daiktai, reikalavimo teisės, bet ir pasyvas - t.y. mirusiojo turtinės prievolės - skolos. Vadinasi, paveldimi yra ne tik kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai, bet ir palikėjo turtinės prievolės, o paprasčiau kalbant – skolos. Nereikėtų manyti, kad žmogui mirus žemėje lieka tik jo turtai, o skolos iškeliauja į dangų. Palikimą

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ *Ibidem.*

priimantiems įpėdiniams tenka ne tik pasirūpinti paveldimu turtu, bet ir prisiimti atsakomybę už savininko skolinius įsipareigojimus, jeigu tokių buvo.

Daugelis žmonių nelinkę girtis savo skolomis. Antstolių darbo praktika liudija, kad net ir sutuoktiniai ne visada žino apie antrosios pusės pasirašytus vekselius arba lizingo sutartis⁹⁶. Būna atvejų, kai tik po vieno šeimos nario mirties paaiškėja, kad asmeniniu laikytas automobilis yra lizingo bendrovės nuosavybė ir kad įmokas už jį reikia mokėti dar daug metų. Kartais palikėjo skolas būna didesnės už visą paveldėtą turtą. Tokį palikimą priėmusiam įpėdiniui paveldėtas turtas gali atnešti nuostolių, nes skolas gali tekti dengti ne tik iš paveldėto, bet ir iš asmeninio turto.

Pagal autonominiame Klaipėdos krašte galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą palikėjo skolas sudarė skolas, pareigos, atsiradusios paveldėtojiui, atidavimas kitiems jų neatimamų dalių, atiduoti jiems paskirtas dalis ir laikytis draudimų. Be to, įpėdinis turėjo padengti palikėjo laidotuvių išlaidas ir po 30 dienų palikimui atsiradus teikti išlaikymą palikėjo šeimos nariams, kurie gyveno su palikėju mirties metu ir gaudavo iš jo išlaikymą, leisti jiems naudotis butu ir namų įrengimais⁹⁷. Tačiau tokie asmeninio pobūdžio įpareigojimai pagal teisės prigimtį, kaip ir įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, neturėtų būti paveldimi. Jeigu vienas šeimos narys privalo teikti išlaikymą kitam konkrečiam asmeniui dėl to, kad tokia pareiga kyla iš šeimos teisės, yra grynai asmeninio pobūdžio ir subjektai vienas kitam turi teisės reikšmės, dar neturėtų reikšti, kad tokia pat pareiga atitiktų teisės prigimtį, jeigu įpėdiniai paveldėtų tokią asmeninę neturtinę teisę. Tačiau, įpėdinio valia, noras, nurodymas, leisti kitiems asmenims turtu, įrenginiais, teikti išlaikymą, kaip minėta autonominiame Klaipėdos krašte galiojusiame Vokietijos civiliniame kodekse, ar kito pobūdžio įpareigojimai gali būti pagal mūsų įstatymus įgyvendinami testamentinės išskirtinės (romėnų teisėje vadinamos *legata*) pagalba (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.23 str.).

3.2. Atsakingumas už palikėjo skolas savo turtu

Kai įpėdinis priima palikimą, pradėdamas palikėjo turtą faktiškai valdyti arba padavęs pareiškimą notarui, jis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Jeigu palikimą priėmė keletas įpėdinių, jie visi už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu. Ši įstatymo nuostata praktikoje realizuojasi įpėdiniui labai nepalankiomis sąlygomis.

⁹⁶ Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

⁹⁷ *Cit. op.* 13.

Pavyzdžiui, įpėdinis pagal testamentą, kuriuo palikėjas jam paliko visą savo turtą, priėmęs palikimą ir paveldėjęs palikimo aktyvą - piniginių 5 tūkstančių litų indėlį, atsako už palikėjo visas skolas, viršijančias šį aktyvą, visu savo turtu.

Įstatymai suteikia galimybę įpėdiniam apsisaugoti nuo galimų netikėtumų ir išvengti atsakomybės už paveldimą turtą viršijančias palikėjo skolas. Palikimas įpėdiniui nevirs našta, jeigu bus priimtas pagal paveldimo turto apyrašą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str. numato: „įpėdinis, priėmęs palikimą pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu“. Todėl prieš sutinkant priimti palikimą, reikia išsiaiškinti, kokio dydžio yra palikimas ir skolos, nes galimi atvejai, kai skolos viršija paveldėto turto vertę. Tačiau šią teisinę procedūrą daugelis dar laiko nereikšminga ir nebūtina, todėl „ja naudojamosi retokai“⁹⁸.

Įstatymo leidėjas, gindamas kreditorių interesus skolininkų mirties atveju, numatė aplinkybes, įtvirtintas teisės aktais, kurios apsaugo mirusio skolininko įpėdinių asmeninį turtą. Įpėdinis neatsako už palikėjo skolas savo turtu (o tik paveldėto turto verte), kai priima palikimą pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Kitaip tariant, palikėjo skoloms padengti negali būti naudojamas iki paveldėjimo sukauptas įpėdinio turtas. Be to, paveldimo turto apyrašus sudarantys antstoliai įpėdinių prašymu gali patikrinti, ar palikėjas neturėjo kokių nors jiems nežinomų skolinių įsipareigojimų bankams, lizingo bendrovėms ir kitiems subjektams. Sudaryti palikimo apyrašą gali pareikalauti ir palikėjo kreditoriai, kuriems svarbu žinoti tikslią informaciją apie skolininko paliktą turtą. Tik antstolio sudarytas palikimo apyrašas apriboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas vien paveldėtu turtu. Tačiau tokių teisinių pasekmių nesukelia palikimo apyrašas, sudarytas paties įpėdinio ar kitų institucijų, įstaigų, taip pat ir notaro.

Sudarius palikimo apyrašą, nustatoma palikimo sudėtis, atsiranda galimybė įvertinti palikimo dydį, o palikėjo kreditoriams pareiškus reikalavimus nereikia nustatinėti palikimo sudėties. Tikslinga sudaryti apyrašą, kai paveldimi nekilnojamieji daiktai, pavyzdžiui, žemės sklypas ir jo priklausiniai - pastatai, įvairių rūšių medžiai, pasėliai.

Pagal autonominiame Klaipėdos krašte galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą įpėdinis taip pat atsakė už palikėjo skolas tik pagal palikimą, jeigu buvo nustatyta tvarka arba paskelbtas konkursas kreditorių reikalavimams patenkinti⁹⁹. Todėl nesusipratimų, netikėtumų įpėdiniam ar kreditoriams dėl to nekildavo. Bet šiandien tokia norma vargu atitiktų paveldėjimo teisės principus ir šiuolaikinę išsivysčiusios civilinės apyvartos

⁹⁸ Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

⁹⁹ *Cit. op.* 13, p. 117.

situaciją. Bet minėtame Vokietijos civiliniame kodekse vienas atvejis, kai įpėdiniai atsako už palikėjo skolas ne tik paveldimo turto ribose, taip pat numatytas: „įpėdinis turėjo pateikti teismui palikimo aprašą (inventorių), kreditoriaus reikalavimu teismas skirdavo įpėdiniui terminą atlikti aprašymą, terminui pasibaigus įpėdinis atsakė už palikėjo skolas neribotai.¹⁰⁰ Taip pat įpėdinis atsakė už palikėjo skolas neribotai, jeigu tyčia aprašė ne visus paveldimus daiktus arba palikėjo kreditorių nenaudai įrašė nesančią skolą (2005 str.). Kreditorių reikalavimu įpėdinis turėjo duoti teismui priesaiką, kad sąžiningai sudarė paveldimų daiktų aprašą. Atsisakęs prisiekti, turėjo atsakyti už palikėjo skolas neribotai. Kai įpėdinis buvo šaukiamas paveldėti kelias palikimo dalis, jo atsakomybė už skolas buvo nustatoma dėl kiekvienos dalies taip, lyg dalys atitektų įvairiems įpėdiniams (2007 str.)¹⁰¹. Taigi kreditorių interesai, kaip ir pagal dabar galiojančius teisės aktus, nesąžiningai sudarius paveldimo turto apyrašą, buvo maksimaliai ginami, apribojant galimybę nuslėpti palikėjo palikimo sudėtį ir nustatant neribotą atsakomybę už palikėjo skolas.

Latvijos Respublikos civiliniame kodekse (708 str.) ir Italijos civiliniame kodekse (490 str.) taip pat numatyta paveldėtojų ribota atsakomybė (tik paveldėtu turtu), jeigu palikimas priimtas pasinaudojus palikimo apyrašo sudarymo teise.

Lietuvos antstolių praktikoje pasitaiko atvejų, kai skolininkui mirus skolų išieškojimo procesas toliau vykdomas įprasta tvarka. Taip atsitinka todėl, kad procesiniai vykdymo veiksmai atliekami betarpiškai nedalyvaujant šalims ir antstolis gali nežinoti apie skolininko mirtį, jeigu jam apie tai niekas nepraneša. Jeigu palikimą priimantys asmenys žino apie palikėjo turėtas skolas, apie mirties faktą reikėtų nedelsiant pranešti išieškojimą vykdančiam antstoliui. To nepadarius, vėliau gali tekti sugaišti daug laiko teismuose, kad visi tuo metu atlikti procesiniai veiksmai būtų gražinti į pirminę padėtį. Tai gali būti gana sudėtinga, jeigu skolininko turtas jau parduotas iš varžytynių ir įvykdyta nauja šio turto teisinė registracija.

Gavęs pranešimą apie skolininko mirtį, antstolis sustabdo vykdomąją bylą. Kai paaiškėja, kas priėmė palikimą ir perėmė mirusio asmens skolas, antstolis arba kreditoriai kreipiasi į teismą su prašymu pakeisti šalį išieškojimo procese.

Kartais mirusio asmens įpėdiniai, bandydami išvengti atsakomybės už palikėjo skolas, sąmoningai vengia susitvarkyti paveldėjimo dokumentus. Reikėtų žinoti, kad toks elgesys neapsaugo nuo galimų kreditorių reikalavimų¹⁰². Tačiau įstatymai gina kreditorių

¹⁰⁰ *Ibidem.*

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu*

interesus. Kreditoriai gali kreiptis į teismą, nustatyti skolininko turto paveldėtoją ir įpareigoti jį vykdyti likusias prievoles.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai notarai atsisako kreditoriui suteikti informaciją apie palikėjo - skolininko įpėdinius, priėmusius palikimą, motyvuodami, kad tai pažeistų Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą¹⁰³ ir Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 14 straipsnį, kuriame numatyta, kad „notarai privalo užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą ... pažymos apie notarinius veiksmus ir dokumentai išduodami tik juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių pavedimu arba kuriems buvo atliekami notariniai veiksmai, ar jų įgaliotiniams“¹⁰⁴. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.63 str. numato, kad palikėjo kreditoriai turi teisę per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos pareikšti reikalavimus priėmusiems palikimą įpėdiniams, testamentą vykdytojui arba palikimo administratoriui arba teisme pareikšti ieškinį dėl paveldimo turto. Reikalavimai pareiškiami neatsižvelgiant į jų patenkinimo terminų suėjimą. Šis specialus straipsnis gina kreditorių interesus, ir jiems Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 14 straipsnio apribojimai netaikomi. Taigi svarbu, kad notarai laikytųsi principo, jog kreditorius turi teisę gauti informaciją apie palikėjo - skolininko įpėdinius.

Palikimo atsiradimo vietos notaras, gavęs palikėjo kreditorių pretenziją, turėtų juos informuoti apie priėmusius palikimą įpėdinius, nurodant jų vardus, pavardes, adresus, palikimo priėmimo būdą (pareiškimo padavimas, faktinis valdymas, pagal teismo antstolio turto apyrašą). Jeigu notarai nepagrįstai atsisako kreditoriui suteikti informaciją apie priėmusius palikimą skolininko įpėdinius ir dėl to jis turėjo nuostolių, kreditorius turi teisę teisme pareikšti notarui ieškinį dėl nuostolių atlyginimo.

Romėnų teisė ir šioje srityje labai anksti žengė lemiamą žingsnį, nustatydamą, kad įpėdinis yra universalus mirusiojo teisių perėmėjas ir, kaip mirusiojo asmenybės tęsėjas, atsako už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, bet ir asmeniniu turtu. Tokios nuostatos atsiradimo romėnų teisėje priežastys, matyt, buvo religinio įvaizdžio pagrindu susiformavusi pažiūra, kad asmenybė išlieka savo palikuonyse¹⁰⁵. L. Mitteisas nurodo, kad transcendentinis individo nemirtingumo, jo asmenybės išlikimo palikuonyse įvaizdis buvo romėnų paveldėjimo teisės atrama¹⁰⁶. Ši idėja nuo senosios *ius civile* laikų vyrauja visų laikų romėnų paveldėjimo teisėje. Ji buvo žinoma ne tik romėnų ir vadinama *hereditas*. Romėnų teisė beveik iki pat pabaigos laikėsi nuostatos, kad įpėdinis,

turtu, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>.

¹⁰³ Žinios, 2003, Nr. 15-597.

¹⁰⁴ Žinios, 1992, Nr. 28-810.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 2, p. 179.

¹⁰⁶ MITTEIS, L. *Romisches Privatrechts bis auf die Zeit Diokletians*. T. 1. 1908. p. 93.

priėmę palikimą, visiškai atsako už visas palikėjo skolas nepriklausomai nuo to, joms padengti užtenka paveldėto turto ar ne. Tačiau esant šiai nuostatai įpėdinio padėtis dažnai buvo nepavydėtina¹⁰⁷.

Šiais laikais paveldėtojo atsakomybės už palikėjo skolas klausimo reguliavimas kontinentinės teisės šalių sistemoje ir bendrosios teisės sistemos valstybėse ženkliai skiriasi.

Kontinentinės Europos šalyse paveldėtojų atsakomybės už palikėjo skolas sprendžiamas taip, kad įpėdinių atsakomybė prieš palikėjo kreditorius yra neribota. Tačiau tokios atsakomybės galima išvengti. Pavyzdžiui, Prancūzijoje įpėdinis atsakys už paveldėtojo skolas tik paveldėtu turto, jeigu jis priims palikimą su sąlyga, kad bus sudarytas palikimo apyrašas. Asmenys, paveldintys pagal Vokietijos teisę, gali reikalauti nustatyti palikimo administravimą arba skelbti konkursą¹⁰⁸. Abu šie būdai garantuoja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik aktyvo (paveldėto turto) ribose. Šveicarijoje taip pat galimi keli palikimo priėmimo būdai: arba kaip ir Prancūzijoje palikimas priimamas su sąlyga, kad bus sudarytas paveldimo turto apyrašas, arba vykdomas likvidavimas padengiant gautos naudos sąskaita skolas, likusią sumą perduodant paveldėtojams¹⁰⁹.

Visiškai kitokia tvarka egzistuoja anglosaksų teisinės sistemos šalyse. Čia palikimas pereina ne tiesiogiai įpėdiniams, bet iš pradžių patenka asmeninio atstovo žinion. Asmeninis atstovas arba nurodomas testamente (tada jis vadinamas testamentu vykdytoju) arba oficialia tvarka (tada jis vadinamas administratoriumi). Jo galios pradeda veikti nuo teismo patvirtinimo. Į jo funkcijas įeina: palikėjo turto likvidavimas, palikėjos skolų padengimas įstatymo nustatyta tvarka, skolų išieškojimas iš palikėjo skolininkų, turto valdymas ir pan.¹¹⁰ Jeigu vykdomas turto likvidavimas, tai daroma su teismo kontrole ir teismas gali reikalauti iš atstovo pristatyti teismo visus reikalingus dokumentus. Tokiu būdu tarsi vykdomas palikimo apvalymas nuo skolų. „Apvalytas“ palikimas perduodamas įpėdiniams tokiomis dalimis, kokios jiems priklauso¹¹¹. Akivaizdu, kad esant tokiai tvarkai, klausimai dėl santykių tarp kreditorių ir palikėjo įpėdinių nekyla, kadangi tol kol yra nepatenkintų kreditorių, nėra pilnateisių įpėdinių. Pats asmeninis atstovas yra atsakingas tiek prieš įpėdinius, tiek prieš kreditorius¹¹².

Lyginant su mūsų teise, užsienio valstybėse paveldėtojo atsakomybės už palikėjo

¹⁰⁷ *Cit. op.* 2, p. 200.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 25, p. 167.

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Cit. op.* 25, p. 166.

¹¹¹ *Ibidem.*

¹¹² *Cit. op.* 25, p. 168.

skolas institutas turi ir panašumų, ir skirtumų. Visų minėtų valstybių paveldėjimo teisės šaknys yra romėnų teisė. Tuo paaiškinami panašumai, o skirtumus sąlygoja skirtingų paveldėjimo teisės principų buvimas. Mūsų teisėje vyrauja demokratiškas testamentinio laisvės principas, paveldėjimo universalumo ir prioritetinės šeimos interesų apsaugos principai, bet taip pat ir didelis paveldėjimo etapų formalumas. Tačiau dėl aktyvaus ekonominio gyvenimo, kreditorių interesų reikia, kad asmenys, tapę mirusiojo daiktų savininkais, atsiskaitytų ir su jo kreditoriais, gražintų jo turėtas skolas. Priešingu atveju visa civilinė apyvarta priklausytų nuo atsitiktinumo (skolininko mirties). Taigi palyginus paveldėtojo atsakomybę už palikėjo skolas daugelyje valstybių, galima teigti, kad Lietuvos teisė yra liberali leisdama pasirinkti, koku būdu priimti palikimą, ir kokia apimtimi atsakyti už palikėjo skolas. Taip egzistuoja pusiausvyra tarp mirusiojo asmens teisių perėmėjų ir kreditorių interesų.

Taigi pagal Lietuvos teisę priėmęs palikimą įpėdinis (įpėdiniai) visu savo turtu atsako už visas palikėjo skolas. Dėl to yra galimi atvejai, kad paveldėto turto vertė pasirodo esanti mažesnė, nei kartu paveldėtos skolos. Siekiant išvengti tokios nemalonus situacijos, Civiliniame kodekse yra numatytas palikimo priėmimas pagal apyrašą. Įpėdinis, priėmęs palikimą pagal apyrašą, už palikėjo skolas atsako tikrai paveldėtu turtu. Žinoma, už antstolio paslaugas reikia mokėti, tačiau tai gali padėti išvengti žymiai didesnių nuostolių ateityje, jeigu yra pagrindas manyti, kad mirusysis turėjo skolų.

Išvados

1. Palikimo priėmimas yra vienas iš paveldėjimo teisės institutų, net ir šių dienų visuomenėje keliančių daug klausimų. Įstatymuose nėra įtvirtinta palikimo priėmimo sąvoka. Sistemiskai taikant paveldėjimo teisės normas, taip pat vadovaujantis teismų praktika, galima teigti, kad **palikimo priėmimas** – įstatymo nustatyta tvarka ir terminais atliekamas įpėdinio valios išreiškimas veiksmais, liudijančiais įpėdinio sutikimą įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo.

2. Atsižvelgiant į tai, kad daugelyje valstybių apskritai nepareiškus atsisakymo, palikimas laikomas priimtu, taip pat, įvertinus palikimo priėmimo pasekmes, skatinant apskritai priimti palikimą, įstatymų leidėjas turi išakmiai įtvirtinti, koks pareiškimas palikimui priimti turi būti laikomas kaip atitinkantis įstatymų reikalaujamą rašytinę formą.

3. Kadangi palikimo priėmimas yra sandoris, o notaras sandoriuose visada turi įsitikinti šalies valia, taip pat sandorį sudarančių asmenų tapatybe, tais atvejais, kai palikimas priimamas per notarą, įstatyme siūlytina įtvirtinti, kad toks įpėdinio pareiškimas turi būti tvirtinamas notaro. Neužtenka paduoti pareiškimo apie palikimo priėmimą raštu ar tik paliudyti parašą tokiaame pareiškime. Svarbiausia, reikia įsitikti paduodančio pareiškimą asmens valia įgyti visas teises į palikimą ir prisiimti visas pareigas, kilusias ar galinčias kilti iš palikimo. Todėl pareiškimo atsiuntimas paprastu ar elektroniniu paštu neturi būti laikomas tinkamu valios išreiškimu pagal Civilinio kodekso rašytinės formos reikalavimą.

4. Nors įpėdinis, paskutinėmis termino palikimui priimti dienomis atėjęs pas notarą priimti palikimą, ir nepateikia visų jo giminystę su palikėju įrodančių dokumentų, jam turi būti numatyta galimybė paduoti pareiškimą palikimui priimti ir toks įpėdinis turi būti laikomas laiku priėmusiu palikimą. Jeigu atsitiks taip, kad toks asmuo neturėjo teisės paduoti pareiškimą, sandoris nesukels teisinių pasekmių. Todėl į Centrinės hipotekos įstaigos Testamentų registro nuostatus siūlytina įtraukti galimybę atšaukti Testamentų registru nusiųstą pranešimą apie palikimo priėmimą tais atvejais, jeigu pareiškimą paduotų neturintis paveldėti teisės asmuo, ir įstatymuose nustatyti, kas tokiais atvejais turėtų kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo sandorio negaliojimo. Priešingu atveju, niekam nekyla klausimų, kad kaltas tokioje situacijoje bus notaras, priėmęs pareiškimą iš neturinčio teisės paveldėti asmens.

5. Nors, kaip ir bet kuris vienašalis sandoris, palikimo priėmimas galėtų būti anuliuotas, ši nuostata negali būti taikoma palikimo priėmimui, nes palikimo priėmimas sukelia teisinę pasekmę, kurių atšaukimas pažeistų kitų asmenų teises. Palikimo atsisakymo taip pat negalima atšaukti, nes atsisakymas yra sandoris ir sukelia teisinių padarinių.

6. Tvarką, pagal kurią įpėdiniai neturi galimybės pasirinkti, kuriam notarų biurui paduoti pareiškimą apie palikimo priėmimą, siūlytina keisti. Lietuvoje asmenims turi būti suteikta galimybė vesti paveldėjimo bylą pagal savo pasirinktą notarų biurą. Tik taip būtų įgyvendintas Lotyniškojo notariato principas, pagal kurį klientas renkasi notarą. Didelių sunkumų keičiant minėtą Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu nustatytą tvarką neturėtų iškilti, nes nuo Testamentų registro veiklos pradžios kiekvienas palikimo priėmimo faktas registruojamas ir notarų biuras apie užvestą paveldėjimo bylą informuojamas vos tik prisijungus prie Testamentų registro duomenų bazės.

7. Atsižvelgiant į tai, kad notaro atsakomybei atsirasti užtenka bent menkiausio neatidumo, Civilinio kodekso norma, numatanti galimybę notarui išduoti paveldėjimo teisės liudijimą ir anksčiau nei trys mėnesiai, turėtų būti taikoma labai atsargiai, o paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas iš tikrųjų įsitikinus, kad nebėra jokių kitų įpėdinių. Be to, šiuo atveju, reikalinga iš analizuojamos situacijos pusės siūlyti įstatymų leidėjui suvienodinti Civilinio kodekso 5.31 str. 4 d. normoje įtvirtintą vienerių metų terminą asmeniniam testamentui, kuris nebuvo perduotas įstatymų nustatyta tvarka saugoti, teismo tvarka patvirtinti su Civilinio kodekso 5.50 str. 3 d. įtvirtintu trijų mėnesių laiko tarpu palikimui priimti, nes tai teisės normų nesuderinamumas.

8. Norma, numatanti, kad jeigu palikimą priėmęs faktiniu valdymu asmuo atsisakys palikimo, bus laikoma, kad turtą jis valdė dėl kitų įpėdinių interesų, neatitinka faktinio valdymo esmės. Kaip galima vienu metu valdyti turtą savo interesais, siekiant įgyti nuosavybės teisę į valdomą turtą, ir atvirkščiai, jį valdyti dėl kitų įpėdinių interesų? Tai du priešpriešiniai interesai. Įstatymų leidėjas dirbtinai numatė tokį atvejį, vietoj to, kad būtų suderinęs palikimo priėmimo būdų santykį, uždrausdamas faktiniu valdymu priėmus palikimą jo atsisakyti.

9. Tai, kad kai įpėdinis jau faktiškai valdo mirusiojo turtą, t.y. palikimą priėmė, o įstatymas numato jam galimybę palikimo atsisakyti, yra teisės normų nesuderinamumas, kuris iškreipia paveldėjimo teisės normas, diskriminuoja įpėdinių padėtį, galimybes priėmus palikimą skirtingais būdais, nes įpėdiniam vienu atveju suteikiama teisė atsisakyti palikimo, jei sužino apie skolas, kitu atveju jau laikoma išreikšta neatšaukiama valia.

10. Nors pagal Lietuvos teisę tik teismas, įvertinus visas aplinkybes, remdamasis savo vidiniu įsitikinimu, nustato juridinę reikšmę turinčius faktus, yra tokių atvejų, kai akivaizdus palikimo priėmimo faktiniu valdymu faktas. Vienas tokių atvejų yra, kai mirus sutuoktiniui kitas sutuoktinis bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausiusį turtą faktiškai valdo, kadangi turto dalys neatidalintos. Todėl įstatymuose siūlytina numatyti konkrečius pagrindus, kada ir notarai galėtų preziumuoti, kad palikimas priimtas faktiškai pradėjus pavedimą turtą valdyti.

11. Tais atvejais, kai nepilnamečiai įpėdiniai gyvena paveldimame turte, bet jų tėvai nesikreipia nepilnamečių vaikų vardu į teismą, ir sulaukę pilnametystės nepilnamečiai gali kreiptis į teismą dėl faktinio palikimo priėmimo, verta pasvarstyti, ar nebūtų tikslinga taikyti atsakomybės priemonių tėvams ar globėjams, o ne bandyti išreikalauti dalį turto iš sąžiningų įpėdinių ar net trečiųjų asmenų, jei toks turtas buvo perleistas.

12. Faktiškas turto valdymas yra labiausiai abejotinas palikimo priėmimas, nes ne visada aišku, kas tai yra faktinis valdymas, kaip jis gali būti palikimo priėmimo būdu, kokius veiksmus reikia atlikti norint priimti palikimą faktiniu valdymu. Jeigu laikoma, kad priėmus palikimo dalį, yra priimtas visas palikimas, kodėl tas pats netaikoma namų apyvokos reikmenims? Palikimą priėmus šiuo būdu, vis tiek reikės kreiptis į teismą dėl tokio fakto nustatymo. Be to, šiuo būdu priėmus palikimą, bet sužinojus apie palikėjo skolas, vis dar galima jo atsisakyti. Tai teisės normų nesuderinamumai. Nors daugelis valstybių taip pat turi šį palikimo priėmimo būdą, įstatymų leidėjas turi suderinti šias teisės normas arba, atsižvelgiant į tai, kiek daug nesusipratimų praktikoje kelia šis palikimo priėmimo būdas, visai jo atsisakyti.

13. Nors palikimas ir gali būti priimtas padavus pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui ar faktiniu turto valdymu, bet kreipusis į teismą dėl apyrašo sudarymo, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.53 str., būtų laikoma, kad palikimas priimtas trečiuoju būdu – palikimo priėmimu pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Tuo atveju, kai palikimas priimtas faktiškai paveldimą turtą užvaldžius, vis dar galima palikimą priimti paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui. Tai prieštarauja palikimo priėmimo esmei. Įstatymų leidėjas turi įstatymuose įtvirtinti palikimo priėmimo būdų mechanizmą taip, kad kartą priėmus palikimą, jo nebebūtų galima priimti dar kartą.

14. Paveldimo turto apyrašų sudarymas yra gana komplikauta antstolių darbo sritis, nes teisės aktai nereglamentuoja šių dokumentų sudarymo tvarkos. Paveldimo turto apyrašus, kurie gali būti naudojami sprendžiant sudėtingus turtinius ginčus, antstoliams

dažnai tenka sudarinėti vadovaujantis tik bendrosiomis teisės normomis ir savo supratimu. Laikytina, kad sudarydamas paveldimo turto apyrašą teismo pavedimu antstolis pagal Antstolių įstatymo 21 str. 1 d. atlieka veiksmus, kurie įvardijami kaip „kitos įstatymų nustatytos funkcijos“. Tačiau nėra aišku, kokia apimtimi antstolis gali naudotis valstybės suteiktais įgaliojimais, kai atlieka būtent šią funkciją – sudaro paveldimo turto apyrašą, todėl reikia tiksliai Antstolių įstatyme numatyti antstolių funkcijas, sudarant paveldimo turto apyrašus.

15. Palikimo priėmimas pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą turi palengvinti kreditorių padėtį, kadangi jiems nereikia nustatinėti palikimo sudėties ir iš karto galima ją įvertinti. Antstoliai turto neieško, o apyrašus sudaro tik iš įpėdinių žodžių. Į tokį apyrašą įtraukiami tik nekilnojamieji daiktai, kilnojamieji registruotini daiktai bei individualios įmonės. Antstoliai į vietą nevažiuoja, jokių daiktų neaprašinėja ir neieško. Todėl tai tik formali procedūra. Iki šiol nėra oficialiai patvirtintų paveldimo turto apyrašų blankų, todėl antstoliams tenka naudotis areštuojamo turto aprašų blankais. Siūlytina tobulinti apyrašų sudarymo formą ir suteikti jiems didesnę reikšmę.

16. Dažniausiai teismas duoda leidimą nepilnamečio įpėdinio vardu sudaryti palikimo priėmimo sandorį globėjui, nenurodant palikimo priėmimo būdo. Tačiau Lietuvos teisėje turėtų būti imperatyviai įtvirtinta, kad nepilnamečio įpėdinio vardu palikimas priimamas tik trečiuoju būdu – pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą. Tik toks reglamentavimas atitiktų šeimos teisėje įtvirtintą prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą.

17. Privalomi įpėdiniai neturėtų atsakyti už mirusiojo skolas savo turtu. Priešingu atveju netektų prasmės privalomosios palikimo dalies paskirtis – t.y. įpėdinio, kurį reikia išlaikyti, turtinių interesų apsauga. Siūlytina imperatyviai įtvirtinti įstatyme, kad privalomieji įpėdiniai kaip ir nepilnamečiai palikimą turi priimti tik pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą.

18. Lietuvos teisės aktuose turi būti nustatytas terminas paveldėjimo liudijimui išduoti. Neužtenka numatyti, kad paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas suėjus trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo. Tokiu atveju būtų užkirtas kelias nesusipratimams tarp notaro ir įpėdinių, tarp faktinių ir kitais būdais palikimą priėmusių asmenų kilti.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (Žinios, 2000, Nr. 96-3016);
2. Lietuvos dvišalės (daugiašalės) tarptautinės sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių su Azerbaidžanu, Baltarusija, Estija ir Latvija, Kazachstanu, Kinija, Lenkija, Moldova, Rusija, Turkija, Ukraina, Uzbekistanu (Žinios, 1994, Nr. 14-234, 28-492, 43-779, 91-1767; 1995, Nr. 13-296, 19-440; 1997, Nr. 101-2552; 1998, Nr. 51-1399; 2001, Nr. 75-2642; 2002, Nr. 75-3217);
3. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2003, Nr. 28-1125);
4. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2003, Nr. 15-597);
5. Dizaino įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2002, Nr. 112-4980);
6. Antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2002, Nr. 53-2042);
7. Civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002-02-28 įstatymu Nr. IX-743 (Žinios, 2002, Nr. 36-1340);
8. Prekių ženklų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 92-2844);
9. Civilinis kodeksas, patvirtintas 2000-07-18 įstatymu Nr. VIII-1864 (Žinios, 2000, Nr. 74-2262);
10. Akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 64-1914);
11. Elektroninio parašo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 2000, Nr. 61-1827);
12. Puslaidininkinių gaminių topografijų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1998, Nr. 59-1655);
13. Patentų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1994, Nr. 8-120);
14. Notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1992, Nr. 28-

810);

15. Ūkinių bendrijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Žinios, 1990, Nr. 31–747);

16. Civilinis kodeksas (Žinios, 1964, Nr. 19-138), neteko galios Lietuvos Respublikos 2000-07-18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 (nuo 2001-07-01) (Žinios, 2000, Nr. 74-2262);

17. 2005-10-27 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-352 (Žinios, 2005-11-03, Nr. 130-4682);

18. 2004-05-26 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl konfiskuoto, bešeimininkio, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, gražinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo Nr. 634 (Žinios, 2004-05-28, Nr. 86-3119);

19. Testamentų registro nuostatai (su pakeitimais ir papildymais), patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-05-22 nutarimu Nr. 594 (Žinios, 2001, Nr. 44-1547);

20. 1999-01-14 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 11 (Žinios, 1999-01-20, Nr. 9-200), pakeistas 2004-01-29 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-26 (Žinios, 2004-02-05, Nr. 19-605);

21. 1996-09-12 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 57 (Žinios, 1996-09-18, Nr. 87-2075), pakeistas 2006-12-29 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-488 (Žinios, 2007-01-06, Nr. 2-96);

22. The Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter64.html>>;

23. German Civil Code [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą:<http://www.law.ed.ac.uk/file_download/courses/handouts/LLM/119/1730_ger_mancivilcode.pdf>;

24. The Civil Law of Latvia [interaktyvus]. Translation and Terminology Centre, 2001. [Žiūrėta 2007-03-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.ttc.lv/lv/publikacijas/civillikums.pdf>>;

25. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-23]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm>;

26. Quebec Civil Code [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-27]. Prieiga per internetą:<<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20040323/part1.html>>;

27. The Italian Civil Code. Release 91-1. OCEANA PUBLICATIONS, INC, Dobbs Ferry N. Y: 1999.

Specialioji literatūra

1. БАРЩЕВСКИЙ, М. Ю. «Если открылось наследство». Москва: «Юридическая литература», 1989, p. 166-168;
2. GAIVENIS, V., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998, p. 21-22;
3. GAIVENIS, V., VALIULIS, A. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 61-69;
4. GARMUS, A., *et al.* Konsultacijos paveldėjimo teisės klausimais. *Verslo ir komercinė teisė*, 2006, Nr. 4, p. 167;
5. MITTEIS, L. *Romisches Privatrechts bis auf die Zeit Diokletians*. T. 1. 1908, p. 93;
6. NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 198-200;
7. PAPIRTIS, L.V., *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. II tomas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 215-229;
8. VANSEVIČIUS, S. Paveldėjimo teisė autonominiame Klaipėdos krašte pagal galiojusį Vokietijos civilinį kodeksą. *Mokslo darbai. Teisė*, Nr. 40, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 117-120;
9. VILEITA, A., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 158;
10. VILEITA, A., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (1). Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p. 17-19;
11. VILEITA, A., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga (3). Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 5, p. 27-34;
12. Tarptautinė notariato sąjunga (UINL) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/Default.aspx?item=uinl&id=8980&lang=1>>;
13. Centrinė hipotekos įstaiga *Testamentų registro statistiniai duomenys*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-04-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.lhr.lt/index.php?-1130964871>>;
14. Lietuvos antstolių rūmai *Antstolių rūmai aiškina, kaip išvengti netikėtumų, disponuojant paveldėtu turtu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-26]. Prieiga per internetą:

<<http://www.antstoliai.lt/?act=news&id=1041>>;

15. 2005-04-28 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Dėl palikimo priėmimo nepilnamečių vaikų vardu*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>;

16. 2005-04-28 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Dėl paveldėjimo teisių dovanojimo*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>;

17. 2005-04-25 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Dėl autoriaus turtinių teisių paveldėjimo ir pažymų apie autorystę*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>;

18. 2004-09-07 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Dėl informacijos apie palikėjo - skolininko įpėdinius suteikimo kreditoriams (Civilinio kodekso 5.63 str.)*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>;

19. 2004-09-07 Lietuvos notarų rūmai *Konsultacija Per kiek laiko ketvirtosios eilės įpėdinis turi priimti palikimą?*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-10-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.notarai.lt/?item=konsult>>.

Praktinė medžiaga

1. 2006-05-22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-347/2006 *V. D. v. D. Ž., E. S.*, kat. 24.1, 34.5 (S);

2. 2006-05-03 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-309/2006 *G. M. B. v. J. M.*, kat. 30.9.1, 34.5; 38 (S);

3. 2006-04-10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-262/2006 *O. K. v. J. M.*, kat. 34.4.3, 34.5, 128.2 (S);

4. 2006-04-05 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-247/2006 *Z. K. v. B. L., T. K.*, kat. 34.3 (S);

5. 2006-02-27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-152/2006 *E. K. v. J. A. V.*, kat. 34.5, 34.6 (S);

6. 2006-01-16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-46/2006 *R. M. v. G. M., A. S., D. M.*, kat. 34.5 (S);

7. 2006-01-09 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-5/2006 *Č. O. v. Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija*, kat. 34.3; 34.4.9, 128.2 (S);

8. 2005-10-29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-

- 528/2005 A. Adomaitis v. D. Šimkienė, kat. kat. 30.2, 34.5;
9. 2005-10-03 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-448/2005 L.Tomaševič v. Leon Tomaševič, kat. 34.3, 128.2;
 10. 2005-03-30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-213/2005 UAB "Ergo Lietuva" v. S. Dargys, kat. 27.3.2.5, 34.5, 44.5.2.4;
 11. 2005-03-02 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-141/2005 G. Kepalienė v. D. Plekavičienė, kat. 34.5;
 12. 2004-12-27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-696/2004 L. Jasaitienė v. J. Lisauskienė, kat. 30.6;
 13. 2004-09-23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus konsultacija *Dėl kai kurių Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso normų taikymo*, registr. Nr. A3-110;
 14. 2004-09-13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-443/2004 F. Svetakienė v. A. Svetaka, kat. 30.6;
 15. 2003-10-08 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-1033/2003 P. Bernotas v. P. Bernotas, kat. 30.6;
 16. 2003-06-20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 41 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės*, registr. Nr. A2-19;
 17. 2003-03-31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-416/2003 A. Girdžiūnas v. S. Girdžiūnienė, kat. 30.6;
 18. 2003-03-17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-347/2003 Z. Hoppenienė v. H. Hoppenas, kat. 30.1, 30.7;
 19. 2002-09-24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-829/2002 G. Šukutis v. M. Šukutis, kat. 15.1, 15.2.1.1, 27.5, 30.6, 87.1, 117;
 20. 2001-04-04 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-392/2001 D. Gudaitienė v. E. Naujokas, kat. 30.3, 30.6;
 21. 2001-01-08 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-3-7/2001 E. Jonaitienė v. T. Šakinienė, kat. 25.8.2., 30.6;
 22. 2000-04-11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis c.b. Nr. 3K-7-316/2000 I. Zaksienė v. K. Velička ir kt., kat. 13.

Santrauka

Palikimo priėmimas ir paveldėtojo atsakomybė už palikėjo skolas

Acceptance of inheritance and inheritor's responsibility for devisor's debts

Darbo tyrimo objektas: palikimo priėmimo teorinės ir praktinės problemos. Tai problemiškos Lietuvos teisės instituto srities, kuri iki šiol kelia teorinių ir praktinių problemų, o vienas iš palikimo priėmimo būdų vis dar stokoja teisės mokslininkų ir praktikų dėmesio, nagrinėjimas. Pagrindinis darbo tikslas apibrėžti palikimo priėmimo sąvoką, nustatyti palikimo priėmimo reikšmę įpėdiniams ir apskritai paveldėjimo teisiniuose santykiuose, išanalizuoti palikimo priėmimo būdų teorines ir praktines problemas, surasti tų problemų sprendimo būdus. Siekiant šio tikslo keliami uždaviniai – išanalizuoti šiuos klausimus: kodėl reikia priimti palikimą; nuo kada įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą; kas yra įpėdinio nuosavybės teisės į palikimą atsiradimo pagrindas; nuo kurio momento įpėdinis perima palikėjo teises ir pareigas; kodėl negalima priimti/atsisakyti tik dalies palikimo; ar galima įpėdiniui pasirinkti paveldėjimo pagrindą; kas yra palikimo priėmimas; ar galima palikimą priimti su sąlygomis; kodėl negalima anuliuoti palikimo priėmimo; ar reikia teismo leidimo priimti palikimą asmens iki 18 m. vardu; ką reiškia civilinių teisinių santykių subjektų autonomijos principas paveldėjimo teisėje; kokios palikimo atsisakymo pasekmės; ar galima pagal Lietuvos teisę atsisakyti palikimo kieno nors naudai; ar galima atsisakyti palikimo jau priėmus jį; kodėl negalima atšaukti palikimo priėmimo atsisakymo; per kiek laiko galima priimti palikimą ir jo atsisakyti; kokiais būdais gali būti priimamas palikimas; kokie veiksmai rodo, kad įpėdinis priėmė palikimą pradėdamas paveldimą turtą faktiškai valdyti; ką reiškia „aktyvūs“ įpėdinio veiksmai, ar galima „tylėjimu“ priimti palikimą; ar daikto paėmimas kaip atminimą bus faktinis turto valdymas; ką reiškia dažnai naudojama teisės teoretikų frazė „daiktą valdo kaip savo“; kieno prerogatyva yra nustatyti, kad palikimas priimtas faktiškai jį pradėjus valdyti; kokios problemos kyla dėl to, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose nenustatyti paveldėjimo liudijimo išdavimo terminai; ir kt. šiomis dienomis aktualius klausimus. Taigi darbe siekiama išsiaiškinti palikimo priėmimo mechanizmą, jo problemas, teisinio reglamentavimo trūkumus, neleidžiančius veiksmingai įgyvendinti įstatymų keliamų reikalavimų.

Summary

Acceptance of inheritance and inheritor's responsibility for devisor's debts

Research subject: theoretical and practical issues of the bequest acceptance. It is an attempt to analyze rather problematic sphere of the Law Institute of Lithuania, that is still raising theoretical as well as practical problems, and one of the methods of the bequest acceptance still lacks of consideration of the law scientists and practitioners. The main goal of the work is to define a concept of the bequest acceptance, determine importance of the bequest acceptance to legatees and in descent legal relationship in general, analyze theoretical and practical issues of the methods of bequest acceptance, search for the problems' solutions. With the view of the goal following tasks are raised – to analyze these questions: why should the bequest be accepted; since when is the legatee considered as the one who accepted bequest; what is the basis of origin of the ownership rights of legatee; from which moment does the legatee take over the testator rights and duties; why is it not possible to accept/resign only part of bequest; is legatee allowed to choose the basis of descent; what is the bequest acceptance; is it possible to accept bequest with the conditions; why is it not possible to revoke bequest acceptance; is it necessary to obtain court decision in order to accept bequest on behalf of the person under 18; what does it mean the principal of autonomy of the subjects of civil legal relationship in descent law; what are the consequences of bequest abandonment; is it possible to resign the bequest in somebody's favour in conformance with Law of Lithuania; is it possible to resign the bequest after its acceptance; why is it not possible to recall abandonment of bequest acceptance; what period of time is available to accept bequest and resign it; what are the methods of bequest acceptance; what kind of the actions does it show that legatee accepted bequest entering de facto into ownership of the inherited asset; what does it mean "active" actions of the legatee, is it possible to accept bequest by means of "keeping silence"; is going to be actual possession of the asset, taking the thing as a memory; what does it mean the phrase "one controls the thing as an owner" frequently used by law theorists; to whom does belong prerogative to determine that the bequest is accepted after it is actually controlled; what kind of the problems does it rise because of the fact that there is not stipulated periods of issuing the certificate of bequest in legislation of Lithuania; and other pressing questions of these days. So the work is a try to clear the mechanism of the bequest acceptance, its problems, and shortcomings of legislation that prevent from effective implementation of the legislation requirements.